R 401

NEMZETI NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSEBET-NŐISKOLA POLG. ISK. TANÍTÓNŐKÉPZŐ TANÁRI TESTÜLETE.

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

Dr. VÁSONY LAJOS.

XXXVI. ÉVFOLYAM. 1915. VII—VIII. FÜZET.

September—október.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	De Gerando Antonina. Sebestyénné Stetina Ilona	265—279
II.	Évnyitó. Berta Ilona	280—284
III.	Nők az egyetemen. Vadász M. Elemér	285—289
IV.	Szövetségeseink. Hanvai Ilonka dr.	290—300
V.	Munka és szeretet. Keller Imre	301—309
VI.	Auguszta-Viktoria-Lyceum Greifswaldban. Buday Jolán	310—314
VII.	**Nőnevelési szemle.** Magyarország közoktatásügye az 1913. évben. — A Budapest-székesfővárosi iskolák évkönyve. — Papucsgyár Szentesen. — Az állami Erzsébet-Nőiskola. — Személyi hírek. — A szerkesztő póstája	315—323
VIII.	**Külföldi lapszemle.** Frauenbildung. — Die höheren Mädchenschulen. *Dr. Schmidt Mária*	324—330
IX.	**Irodalom.** *Dr. Bárány Gerő:* Ethikai előadások. — *Dr. Claparède Ede:* Gyermekpszichológia és kisérleti pedagógia. Fordította: *dr. Weszely Ödön*	331—332
X.	Az előfizetések nyugtázása	333—335

☛ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit, hogy az előfizetési díjakat, reklamációkat, címváltozásokat a kiadóhivatal vezetője* ***Pogány Iduna*** *Erzsébet-Nőiskolai tanár címére (VII., István-út 93.) szíveskedjenek küldeni. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk.*

A folyóirat szellemi részét illető levelek, kéziratok, közlemények ***dr. Vásony Lajos*** *felelős szerkesztő címére (VII., István-út 93.) küldendők.*

A „*Nemzeti Nőnevelés*“ megjelenik az iskolai nagy szünet idejét kivéve minden hónap közepén.

Előfizetési díj: egész évre 6 kor.

Tanítónőknek és tanítónőjelölteknek 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési díjnak két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., István-út 93.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVI. ÉVFOLYAM. 1915. SZEPT.—OKTÓBER. VII—VIII. FÜZET.

DE GERANDO ANTONINA.*

(1845—1914.)

Mélyen tisztelt elnök úr!

Tisztelt hallgatóság!

Első szavam a köszönet szava, amiért megengedték nekem, hogy a mult évben elhúnyt tagtársunkról, *De Gerando Antoniná*ról én emlékezzem itt meg. Jól esik ezt tennem. Nemcsak azért, mert így e kiváló magyar asszony iránt érzett tiszteletemnek és kegyeletemnek kifejezésére nyílik alkalmam, de azért is, mert az ő nagy műveltségét, emelkedett szellemét és a női természet minden igaz vonásával ékeskedő egyéniségét ismertetve, bizonyságokat találok a női munka értéke, a nők nemes szellemi természete mellett. Ha ő reá vetjük tekintetünket, láthatjuk, hogy a nők erkölcse is lehet *elv* és nem csupán *szokás,* s hogy a női szellem is haszonnal szentelheti erejét és lelkesedését az emberiség legmagasztosabb eszméinek szolgálatára.

Ha bizonyítékokat keresnénk arra a tapasztalatra, hogy az átöröklés és a nevelés egybehangzó hatása mily teljes mértékben szabhatja meg az ember testi és lelki fejlődését és életének irányát: beszédesebb, nyomatékosabb példát nem találhatnánk De Gerando Antonina életénél. Ő mindenkor büszkén vallotta magát tanítónőnek — a kolozsvári felsőbb leányiskolának több mint harminc éven át igazgatója, mondhatnám megteremtője volt — de a pedagógiai pályára — nem mint oly sokakat —

* A Magyar Pædagogiai Társaság 1915. évi májusi ülésén tartott emlékbeszéd. Megjelent a Magyar Pædagogia októberi számában.

nem a kenyérkereset kényszerűsége, nem is valami puszta véletlen sodorta. Benső vágyakozásból választotta hivatását, és a szó valódi értelmében nevelőnővé avatta őt az a körülmény, hogy a családjában úgy apai, mint anyai ágon örökletes volt a tudományok és művészetek szeretete s az emberiségért, az embertársak javáért való önzetlen fáradozás szenvedélye. Az ő családjában a szép, a jó és az igaz megismerését tartották az ember legfőbb javának, boldogsága legigazibb forrásának; azért törekedtek nemzedékeken keresztül arra, hogy nevelés, tanítás által jobbá, nemesebbé s így boldogabbá tegyék az embereket. Ezeket a természet, az átöröklés által lelkébe oltott *nevelői* hajlamokat a legjobb, a legokosabb édesanya fejlesztette De Gerando Antonina lelkében olyan akarattá, mely őt a nőnevelés szolgálatába állította, nevelői munkásságát pedig az emberiség legszentebb javaiért való nemes küzdelemmé avatta.

De Gerando Antonina édesanyjának említésekor lehetetlen egy pillanatra meg nem állanom, s lehetetlen róla, mint a legkitünőbb magyar asszonyok egyikéről a legnagyobb tisztelettel és csodálattal — tárgyamtól kissé talán eltérve — néhány meleg szóval meg nem emlékeznem. Mentségem az, hogy De Gerando Antonina lelkivilágát nem is lehetne igazán megértenünk, ha édesanyjának, a reá legnagyobb, legáldásosabb hatást gyakorló *gróf Teleki Emmá*nak sajátságos életviszonyaiba legalább némi betekintést nem nyerünk.*

*Teleki Emma gróf Teleki Imré*nek, Erdély egyik leggazdagabb főurának és *gróf Brunswick Karolinán*ak — a magyar kisdedóvás apostolának tisztelt *Brunswick Terézia* nővérének — volt a leánya. A szelidlelkű Telekiné a gyönyörű martonvásári kastélyból, hol *Chopin, Beethoven* s mások a XIX. század legnagyobb művészei voltak otthonosak, *Hosszúfalvá*ra, a szép Kővárvidék ez ősi, eldugott kastélyába a valódi műveltséget s a művészetek igaz szeretetét vitte magával hozományul. A leg-

* Lásd bővebben *De Gerando Ágostné, Sebestyénné Stetina Ilona:* Nemzeti Nőnevelés 1894. évf. 8. l.

nagyobb elvonultságban, élte fogytáig — jó 30 esztendeig — ki nem mozdulva az elszigetelt kastélyból, csak férjének és gyermekeinek élt. Férjével, ki az akkori tudomány színvonalán álló bölcs volt, egész külön világot alkottak otthonukban maguknak, csak egymás szeretetének és a szellemi és erkölcsi haladásnak éltek, nem törődve a világ szokásaival, előítéleteivel.

Ebben a tiszta nemes légkörben nőtt fel a két Teleki nővér: *Blanka* és *Emma*. Blankát, mint a hazaszeretet mártirját, mint a magyar felsőbbfokú nőnevelés bajnokát, mindenki ismeri és tiszteli; de csak kevesen tudják, hogy Emma is ép oly hőslelkű s az élet minden viszonyai között ép oly nagy és nemes volt, mint nagyhírű nővére. Elszigetelt kis világukban erős nemzeti érzést és a magyar faj hősies természetét szívták magukba a leányok. Ez szabta meg életük irányát, ez szerezte meg kortársaik osztatlan tiszteletét.

Teleki Emma is, mint nővére, szenvedéllyel szeretett tanulni, fivérével együtt végezte a latin és mathematikai tanulmányokat; az irodalomban és történelemben oly járatos volt, mint az egyetemet végzett kiváló ifjak. A botanikát különös kedvteléssel űzte; gyönyörűen rajzolt, festett, zongorázott, ami mind természetes volt, hisz a hosszúfalusi csendes magányban mindig a legkitünőbb tanárok és zenészek éltek és tanítottak. Teleki Imre maga is művész volt a hegedün, s így gyakran a legszebb, a legtökéletesebb hangversenyeket rendezhették. Gyermekeik műveltségét a gondos szülők, bár maguk nem mozdultak ki otthonukból, utazgatásokkal egészítették ki. A két felserdült leányt ép úgy önállóan engedték utazni, mint a fiúkat. A két nővér előbb Drezdába, Heidelbergába ment, hol a legkitünőbb írókkal ismerkedtek meg; majd ismereteik gyarapítása végett felkeresték Velencét, Rómát, beutazták egész Olaszországot s élvezték, bámulták a műemlékeket. Nagy dolog volt ez akkor, s nagyban hozzájárult a fiatal leányok önállóságának, benső értékének kifejlődéséhez.

Teleki Emma később fivérével Párisba is elment, hol nagynénjével Brunswick Terézzel találkozott, ki akkor ott a kisded-

nevelés ügyét tanulmányozta. Nénje által ismerkedett meg De Gerando József báróval, a nagy francia bölcsésszel és pedagógussal és ennek unokaöccsével a fiatal De Gerando Ágosttal, ki már akkor — alig 20 éves korában — a legjelesebb francia ifjak közé tartozott. A közös eszményekért hevülő ifjak ismeretségéből rövid idő mulva szerelem, majd házasság lett, noha frigyüket eleinte mind a Teleki-, mind a De Gerando-család ellenezte. A fiatalok állhatatosságán és határozottságán azonban megtörött ez az ellenkezés és így Teleki Emma, mint boldog fiatal asszony tért haza férjével 1842-ben Hosszúfalvára.

A Telekiek igazi magyar légkörében a fogékony lelkű De Gerando Ágost szívvel-lélekkel megszerette második hazáját s azon volt, hogy ezt a gyönyörű országot a nyugati nemzetekkel is megismertesse. Megírta tehát *Erdély ismertetését* francia nyelven s két évi hosszúfalusi tartózkodás után visszatért ifjú nejével Párisba, hogy munkáját sajtó alá rendezhesse. Itt született 1845-ben első gyermekük *Antonina*, kit az anyja, nem térhetvén még most végleg haza, alig egy éves korában Budapestre hozott és Blanka nővére gondjaira bízott, hogy a gyermek itthon, magyar környezetben növekedjék s eleinte más szót ne is halljon, ne is tanuljon, csak a magyart.* Második gyermekük a később jeles magyar íróvá fejlődött *Attila* már Budapesten született, s akkor azt hitték, hogy Antoninával együtt teljesen magyar nevelésben fogják részesíteni.

A szabadságharc zivatarai azonban szétszórták a boldog kis családot. De Gerando Ágost, ki akkor már *Magyarország ismertetésén* dolgozott s tanulmányi célból feleségével és két kis gyermekével egyszerű fedeles kocsin éppen beutazta volt az országot, a párisi forradalom hírére régi hazájába tért vissza, hogy hazafiúi kötelességét teljesítse. Mikor aztán Magyarországon is kitört a szabadságharc, De Gerando Ágost visszajött, hogy fegyverrel szolgálja második hazáját. Részt vett a győri csatában és elégette ott a nemzeti színű zászlót, hogy az az ellenség

* Teleki Blankának ekkor már nevelő-intézete volt Budapesten.

kezébe ne kerülhessen. A szabadságharc után menekülnie kellett; de csak Drezdáig juthatott el, ott súlyosan megbetegedett. Teleki Emma, ki azalatt elveszté már előbb megözvegyült édesatyját, annak koporsójától sietett két kis gyermekével férje beteg-ágyához. Álútlevéllel, nagy nehézségek között sikerült a hazából kimenekülnie, hol reá is, mint nővérére Blankára, az elfogatás és a börtön veszedelme várt. Férjét Drezdában menthetetlen állapotban találta; két hétig ápolhatta csupán, akkor — alig 29 éves korában — örökre elszakította tőle a halál.

Idegenek között teljesen egyedül maradt De Gerandoné két kis árva gyermekével Drezdában. Hazatérnie nem lehetett s csak 6 hónap mulva, erős küzdelmek után sikerült saját nevére útlevelet szereznie, mellyel Franciaországba, Párisba menekülhetett. Férje rokonai és barátai — kik között Franciaország legkiválóbb elméi voltak, mint *Michelet, Dumesnil, Varasseur, Noel* stb. — tárt karokkal fogadták. Michelet egyik történeti előadásán szószéke lépcsőjére ültette a két kis gyermeket, s gyönyörű szavakkal emlékezvén meg atyjukról, Franciaország rokonszenvébe ajánlotta őket. Antonina csak 5 éves volt még ekkor, de a sors csapásai miatt koránérett gyermek lelkéből ennek a nagy jelenetnek emléke soha sem mosódott többé el.

De Gerandoné Párisban is magyar nevelést kívánt és tudott is adni gyermekeinek, mert teljesen maga gondozta, nevelte őket. A gyermekek nyilvános iskolába jártak ugyan, de amit ott tanultak, azt mindig magyarul is át kellett ismételniök, részben anyjuk segítségével, részben *Irányi Dániel* vezetésével, ki 12 éven keresztül naponként két órát tanult velük, különösen magyar történelmet és magyar irodalmat.

Édesanyjának köszönhette Antonina, hogy nemcsak nyelvében, hanem érzésében is teljesen magyar maradt. Mert De Gerandoné lelkében ott élt a magyar haza, melynek szeretete a család vallása volt és amelynek szolgálatára gyermekeit nevelni akarta. Azzal biztatta őket, hogy ha majd felnőnek, ők is dolgozhatnak a hazáért, segíthetnek megmenteni a rabságban,

elnyomatásban szenvedő hazát. De hogy ezt tehessék: jóknak, tanultaknak, önfeláldozásra képeseknek, szóval hősöknek kell lenniök. Mert a magyar becsületes, hősi nemzet, s csak az méltó a magyar névre, akiben ezek a tulajdonságok élnek. És a gyermekek jók voltak és buzgón tanultak, hogy egykor méltók legyenek hazájukra.

De Gerandoné, hogy Párisban is legyen gyermekeinek magyar társaságuk, a magyar emigránsokat s azok gyermekeit gyakran maga köré gyűjtötte (a Vaugirard-utcai szállásukba, mely Antonina élte végéig megmaradt a család birtokában). Hogy pótolhassa az elvesztett hazát, apró jeleneteket mesélgetett a gyermekeknek a magyar népéletből, magyar dalokat dudolgatott, zongorázott nekik. S az anyai szeretet és hazaszeretet később sokat is adott Teleki Emma kezébe. Gyermekei fejlődési fokainak megfelelőleg megírta számukra négy kötetben *Antonina* és *Attila* könyveit. Ezen olvasmányok által elvezeti őket messze, az elhagyott hazába, megmutat ott nekik mindent, ami az ő szívének kedves; s amint a gyermekek nőnek, minden erejével és művészetével azon van, hogy azt a távollevő hazát gyermekei megismerjék, megszeressék, imádják. S a De Gerando gyermekek kis száműzött, vagy menekült pajtásaikkal lázas mohósággal olvasták e könyveket, melyek mindenike apotheozisa volt a magyarságnak, a magyar hazának, magyar becsületnek, magyar bátorságnak, magyar huszárnak, magyar népnek, szóval mindannak, ami magyar, és amit De Gerandoné írt, nemcsak a maga, hanem a többi emigránsok lelkéből is írta, azért is fogadta műveit a párisi emigránsok kis társasága olyan igazi szeretettel, lelkesültséggel. Több mint félszázad patinája van e műveken, de nem forgathatjuk meghatottság nélkül megsárgult lapjait, melyek egykor annyi vígasztalásnak, oly sok nemes örömnek s oly tiszta nemzeti érzésnek voltak forrásai.*

A haza szeretete mellett a munka szeretetét igyekezett

* E művekből összeválogatva a kolozsvári *Teleki Blanka-kör* 1904-ben adott ki egy kötetre való gyűjteményt.

De Gerandoné gyermekeiben nagyra nevelni. Noha ő nagy fényűzésben növekedett, gyermekeit a legnagyobb egyszerűségre, a kényelemnek, torkosságnak, kényeskedésnek megvetésére, a fájdalmak hősies tűrésére szoktatta. Megfontolt nevelési elvein kívül a szükség is utalta erre, vagyona jövedelmét ugyanis jórészt lefoglalták; férje rokonaitól elfogadni semmit sem akart s a hazából ritkán és szűkösen érkező pénzküldemények a legnagyobb takarékosságra intették. Néha nélkülözésekre is kényszerült, de megnyugtatta Micheletnek az a buzdítása, hogy «gyermekeire nézve szerencse, ha a nélkülözések iskolaján mennek keresztül». Így azután szigorú, pontos takarékosságra szoktatta magát és gyermekeit. Cselédet nem tartott, a gyermekek maguk szolgálták ki magukat, végezték a bevásárlásokat s a házimunkákat, soha sem zúgolódva, soha sem panaszkodva és soha senkire sem szorulva mind maga végezte Antoninával.

Komoly munka és tanulás között telt tehát Antonina gyermekkora. De még a tanulásban is az édesanya járt elől jó példával. Mialatt gyermekeit a legkitünőbb tanárok oktatták, ő maga is eljárt Páris legfelsőfokú nyilvános kurzusaiba, a *College de France*ba és a *Conservatoire des Arts et Métiers*be, hol a természettant, vegytant, építészettant, géptant hallgatta. Azért is tette ezt, hogy a tudásvágyát kielégíthesse, de azért is, hogy gyermekei tanulmányait így jobban ellenőrizhesse. Antonina a gimnáziumi tárgyakat — különös örömmel és sikerrel a latint — együtt tanulta fivérével, később a Sorbonba járt, a nők részére ott akkor létesített felsőbb kurzusokra. Eközben valódi szenvedélyt érezve a munka és tanítás iránt, kis fiúkat kezdett előkészíteni nyilvános kurzusokon a lyceum IV-ik osztályára. A kis fiúk — kik között két magyar is volt, *Nemeskéri Kiss Aladár* és *Pali* — négy évi tanulás után fényes eredménnyel vizsgáztak; ezen idő alatt Antonina is letette a párisi városházán az alsóbb- és a felsőbbfokozatú tanítónői vizsgálatot.

Ragyogó boldog korszaka volt ez De Gerando Antonina életének. A napot nemes és hasznos munkában töltve, esténként összejött Michelet, Guizot, Guisnet és más szellemi nagyok

szalonjában Páris legkiválóbb — lehet mondani a civilizáció — legfényesebb elméivel, s ott a leglélekemelőbb beszélgetéseket hallgatta. E beszélgetések hatása alatt még inkább megerősödött lelkében az a lángoló emberszeretet, melynek csíráit édesanyja rakta le lelkébe s mely őt mint tanítónőt és mint írónőt mindvégig jellemezte.

Ilyen nevelés mellett érthető, hogy bár boldog gyermek- és ifjúkorát Antonina Párisban töltötte, szenvedélyes vágyakozást érzett a hazatérésre, hogy azokat a nemes eszméket, melyekért rajongott, hazájában is elterjeszthesse. Az igéret földjére azonban csak 1865-ben léphetett gyermekkora óta először, akkor is csak rövid látogatásra. A végleges hazatérés és letelepedés csak 1873-ban következhetett be, midőn már anyagi ügyeiket rendezhették s vagyonuk élvezetébe léphettek. Előbb még, olthatatlan vággyal szívében hazája iránt, gyönyörű tanulmányútakat tett édesanyjával és fivérével, éveket töltve utazgatással déli Franciaországban, Olasz- és Görögországban, míg végre Budapesten letelepedve, itthon elégíthette ki munkavágyát és tanítási szenvedélyét.

A hazatérés után De Gerandoné leginkább valamelyik birtokukon tartózkodott. Egyik igen szép birtokukon, Pálfalván (Szatmár megyében) halt is meg 1893-ban. Antonina azonban itthon kizárólag a tanításnak élt. Tanítói munkásságát kezdetben csak magánkörben gyakorolhatta. Szép, nagy dunaparti lakásában a francia kurzusok mintájára berendezett előadásokon, néhány hírneves magyar tanár — többek között *Berecz Antal* — segítségével, serdülő leányokat, többnyire barátai, rokonai gyermekeit tanítgatta. Eközben szorgalmasan tanulmányozta a hazai iskolai és társadalmi viszonyokat és törekedett azokba beilleszkedni. Ingyenes kurzusokat tartott a *Nőképző Egyesület* iskolájában és a Nőiparegyesületnek akkor fennálló tanítónőképzőjében. Neve csakhamar ismert, tisztelt, személye szeretett lett; a nőegyesületek igyekeztek lelkes munkásságát maguknak biztosítani. Az azóta megszünt Nőiparegyesület 1879-ben alelnökévé is megválasztotta.

A budapesti munkássága nyomán fakadt sok hálás elismerés és a legszebb sikerek mellett, melyekre reámutathatott: érezte De Gerando Antonina, hogy eszméit ilyen szűk körben, az ő kis magániskolájában kellőleg nem érvényesítheti. Elhagyta tehát budapesti kedves otthonát és baráti körét és 1879-ben szűkebb hazája fővárosába Kolozsvárra költözött, hogy részt vegyen az ott létesítendő községi felsőbb leányiskola előkészítésében.

A kolozsvári felsőbb leányiskola 1880 október 30-án meg is nyilt s De Gerando Antonina elfoglalta ott igazgatói állását, melyre a város őt meghívta. Egész 1912-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig a legteljesebb odaadással szentelte magát iskolájának, melyet az anyai szív szenvedelmes melegségével szeretett s melynek fejlődésében — különösen miután egyetlen, imádott fivérét is elvesztette — életének egyetlen célját, legfőbb boldogságát találta.

Iskolájában nyílván végre alkalma arra, hogy nevelési eszméit megvalósíthassa, De Gerando Antonina természetesen az apostol buzgóságával látott iskolája fejlesztéséhez. A felsőbb leányiskolát a *haza* szolgálatába kívánta beállítani s arra törekedett, hogy tanári testületével összhangzatosan munkálkodva, az iskolát *nemzeti* és *emberi* irányba vezesse. Tanítványaiból *embereket* kívánt nevelni, a szó magasabb értelmében s azon volt, hogy a tanítás által a gondolkodást, az értelmet fejlesztve, a leányok erkölcsi színvonalát emelje. Abból az alapelvből kiindulva, hogy «a valódi üdvösség a munkában rejlik... ez adja meg a kötelességteljesítésből származó megelégedést, az egyetlen boldogságot, mely nem ábránd a földön» munkásságra kívánta nevelni tanítványait is. Ezért már az iskola keletkezésének első évében megalapítja az «Önképzőkört», melynek mindvégig vezetője maradt s melynek kiváló nevelői hatását a tanítványok tanulási buzgalmára, önálló munkálkodására Kolozsvár közönsége is mindig szívesen elismerte.

A felsőbb leányiskolák feladatát illető felfogására jellemző, hogy iskoláját már az első értesítőben *női középiskolának* ne-

vezi s mindvégig azért küzdött, hogy ezt a minősítést a felsőbb leányiskoláknak megadják. Mikor 1887-ben az új felsőbb leányiskolai tantervet — 28,999. sz. alatt — kiadták s abban a felsőbb leányiskolák alsó négy osztályát a polgári leányiskola négy osztályával betűről-betűre egyenlővé tették, abban a hiszemben, hogy ezzel a felsőbb leányiskolákat lefokozták, keservesen fel is jajdult. Fájlalta, hogy a felsőbb leányiskolákat a tanfelügyelők ellenőrzése alá helyezték s hevesen kikelt ez ellen. Úgy gondolta, hogy csak a törvényhozás segíthet e bajokon s folyamodványt nyújtott be a képviselőházhoz, hogy «teremtsék meg hazánkban a női középoktatást». Ez a kérvény,* noha a történeti fejlődés sok tekintetben neki adott igazat, sok keserűséget okozott De Gerando Antoninának, mert abból, a hogy ezt az iskolák közvéleménye fogadta, az a tragikum tünt ki, mely őt sírjáig kísérte, hogy őt itthon kellőképpen meg nem értették és nem méltányolták, meg hogy ő is sok tekintetben idegen maradt a hazai viszonyok, a hazai gondolkodás megértésétől.

Iskolája fejlődésére fontos érdeknek tartotta az iskola államosítását, azért maga indított mozgalmat ez iránt s boldog volt, mikor az államosítás bekövetkeztével 1892—93-ban kedves iskolája fejlődésének anyagi eszközeit is biztosítva látta. Csakhogy ezután meg az ő független érzelmei által megkövetelt «szabadabb mozgás» korlátozását kellett fájdalmasan éreznie. Felettes hatóságánál panaszkodik is, hogy a sok sablonos irodai munka, mely az igazgatókat, tanárokat terheli, bénítólag hat azok iskolai, tanítói munkájára. Folyton sürgeti, hogy az iskola szellemi vezetője e terhes és tanítói szempontból másodrendű munkától mentessék fel és a munka elvégzésére egy külön gazdasági nevelői állás szervezését ajánlotta. Ő maga azonban — noha nem szerette a bürokratikus munkát — nem hárította azt másra, hanem nagy munkabírással, szívóssággal és lelkiismere-

* Lásd a Nemzeti Nőnevelés 1888. évfolyamának 431—442. lapjain. Ugyanitt erre az «Észrevételeket» Sebestyént Gyulától 443—451. lapokon.

tességgel pontosan elvégzett mindent, a mit az iskola új helyzete tőle megkövetelt.

Szívéből gyűlölve minden sablont s a maga lelkesedéséből merítve erőt a kitartó munkára, ő nem szorult a tanítókat ellenőrző fegyelmi szabályokra. Azt követelte, hogy a tanító belső szükségből szentelje életét az iskola és a tanítvány hasznára, azért szívesen el is törölt volna minden rendtartási szabályt, mert nem hitte, hogy ezekre a «paragrafusokra» a nagy többség egységes munkálkodásának biztosítására szükség is lehet.

Hogy a maga nevelői hatását a tanítványok lelkére még jobban kifejthesse s hogy a szülők ebbeli óhajtásának is eleget tehessen, kezdettől fogva bentlakó növendékeket is vett fel intézetébe. Anyagi eszközökben nem szűkölködve kezdetben a maga lakásán, a maga költségén rendezte be az internátust, melyben sok szegényebbsorsú gyermeknek is nyújtott ingyenes eltartást, később az állam átvette tőle az internátust is, melyben mindvégig igazán családias szellem uralkodott. De Gerando Antonina azt akarta, hogy minden egyes növendék érezze szívének melegét s mindenik a saját egyéniségének megfelelőleg fejlődjék. Ne akadályozza a fejlődést semmi kényszer, semmi korlát, csak amit a műveltség s az ember nemesebb belső természete önként szab elénk. A tanítványok fejlődését éppen ezért napról-napra figyelemmel kísérte, hogy természetüknek megfelelőleg irányíthassa. Ezért még akkor is, midőn egy nagy betegsége után jártányi ereje is alig volt — hordszéken vitetve fel magát a harmadik emeletre — ellenőrizte reggeli pontos felkelésüket, javítgatta szokásaikat; a gyöngébbeket anyai szeretettel maga költögette fel, hogy «ne essék nekik rosszul, ha hirtelen felriasztják őket».

Főfeladatának azonban De Gerando Antonina mindenkor az iskolai szellem vezetését, a tanulóseregre, a tanári testületre való közvetlen hatását tartotta. Hogy minden növendékét jól ismerhesse, lehetőleg minden osztályban vállalt órát. Kezdetben tanított számtant és *Chévé* rendszere szerint éneket is, később legszívesebben a francia nyelvet s a gimnáziumi kurzus-

ban latint, a kezdőknél a gyakorlati, közvetlen módszert alkalmazta már akkor, mikor erről a mi irodalmunkban még szó sem esett. A tömegtanítást is egyénivé igyekezett tenni azáltal, hogy a tanítók és minden növendék között érdeklődésből és szeretetből font összekötő kapcsot kívánt létesíteni. Azt akarta, hogy minden egyes növendék érezze, hogy az iskola ő érte van s tanítója azért fárad, mert őt szereti és neki hasznára kíván lenni.

A tanári testülettel is lelkileg össze volt forrva. A testület tagjai a legnagyobb szeretettel csüggtek rajta és az iskolán s ő is minden tanártársának munkatársa és buzdító szerető vezetője volt. A fiatal, újonnan kinevezett tanerőket tapintatosan vezette be munkakörükbe s igyekezett őket eszméinek megnyerni, önzetlen lelkes tanítókká nevelni. Így vált lehetségessé az az egységes, harmonikus munkásság, mely az iskola hírnevét nagyra növelte s a szülők és tanítványok háláját mindenkorra biztosította. Éppen ezen egységes nevelői hatás megtartása céljából ellenezte De Gerando Antonina, hogy az internátusokat s az iskolákat szétválasszák s külön igazgatás alá helyezzék. Eltekintve a szétválasztás merev kivitelének nehézségeitől — különösen ott, ahol iskola és internátus egy fedél alatt vannak — egyenesen károsnak tartotta, a tanári testület tagjait két, a legtöbb esetben ellentétes felfogású igazgató befolyásának kitenni. Felfogását az igazgatók Temesvárott tartott értekezletén nagy bátorsággal és kellő megokolással védelmezte is, de egy szavazattöbbséggel a hivatalos felfogás győzött s elvileg a szétválasztás mellett döntöttek.

Mivel életének egyik főtörekvése volt, hogy intézetét valódi középiskolává fejlessze, amint *Wlassics* miniszter 1895-ben megnyerte a királyi engedélyt arra, hogy a nők a budapesti és kolozsvári egyetemeket látogathatják, azonnal hozzáfogott, hogy kiválóbb tanítványait az egyetemi tanulmányokra előkészítse. Saját költségén tartott fenn éveken át gimnáziumi kurzusokat, melyekben kezdetben nemcsak a tanítványok, hanem a tanítónők is tanultak. A tanítványokat De Gerando nagyon megválo-

gatta s csak a testileg erős, egészséges, nyilt eszű és szorgalmas növendékeknek engedte meg, hogy a tanfolyamokon részt vegyenek. Ezek a tanulók azután nemcsak az érettségi vizsgálatot tették sikerrel le, hanem az egyetemen is kitünően haladtak és így sok barátot szereztek a nők egyetemi képzésének.

Nevelői hatását az iskolájából kikerült tanítványokra is kiterjesztette De Gerando. Kezdetben csak francia remekírók olvasgatására hívta meg őket szalonjába, de mivel így csak a kolozsváriakkal tudott állandó szellemi kapcsolatot fenntartani, 1890-ben szövetséget létesített a régi tanítványok között: *Teleki Blanka* körbe egyesítve őket. Aki a körhöz akart tartozni, annak kötelezni kellett magát arra, hogy minden évben áldoz valamit bármi szerény módon a haza érdekében, körük emlékére és arról az évi jelentésben beszámol. Az alamizsnát a kör nem számítja a jócselekedetek közé, mert az csak ideiglenesen segít. «Aktiv jóságot akar, mely küzdelemmel jár, emberszeretetből fakad és az életet meleggé, költőivé teszi.» Azért falun főteendő az iskolát, a tanítót és tanulót lelkesen támogatni, népkönyvtárak alapítását elősegíteni, jótanácsokkal támogatni az arra szorulót, küzdeni a részegség ellen és irgalmassá tenni az embereket a szegény állatokkal szemben. Városon a tagok tényleges szolidaritásban élvén, még többet tehetnek. A szerény eszközökkel dolgozó kör tagjai buzgón munkához láttak, hogy a jó összegét növeljék a földön. Egyik magyarul tanít meg falujukban egy oláh leánykát, a másik előkészít egy szegény gyermeket *ingyen* valami vizsgálatra, a harmadik beteget ápolt, vagy munkára tanított, munkájában megsegített valakit és így tovább évről-évre. A kör alapította meg a kolozsvári állatvédő egyesületet, a Kossuth-szoborra jelentékeny összeget gyűjtött, a Mária Dorothea-Egyesület erdélyrészi körének megteremtésében segített De Gerandónak s három évben küldött ki Párisba egy évi tanulmányútra egy-egy tanítónőt, nemcsak azért, hogy ott a nyelvet megtanulja, hanem hogy az ott felhalmozott műremekeket megismerve a művészeteket megszeresse. A kör anyagi eszközökben ugyan szegény — tagdíjul egy-egy forintot kap csupán évenként —

de az elnök nagylelkűsége pótolja a hiányzó költségeket, amint hogy ő fedezi a kör évi jelentésének és szép számú irodalmi kiadványainak nyomdai költségét is. De Gerando megírja a kiadványok sorában *Teleki Blanka* életét és megírja: «*Aki másra gondol*» című művét, melyben összefoglalja azokat az altruisztikus eszméket, melyek őt a kör megalapítására indították.

Mert az igazán intenziv nevelői munka mellett, melyet De Gerando Antonina egész életen át kifejtett, jelentékeny irodalmi munkásságra is mutathatott reá. Dolgozatai: a franciából fordított nagyobb művektől eltekintve, nagyobbára irodalmi, történelmi, pedagógiai és társadalmi tanulmányok, melyekben a meggyőződés, az igazság erejével beszél hozzánk s lelkesedésével mindig magával ragadja, gondolkodásra készteti olvasóit. Különösen az erős nemzeti érzés jellemzi minden írását; gyűlöli a külföld utánzását az iskolák fejlesztésében s követeli, hogy «alkossuk meg iskoláinkat a mi nemzeti szükségletünknek megfelelőleg», erőteljes szavakkal követeli, hogy a leányokat leginkább nők tanítsák s a leányiskolákat csak nők igazgassák. Nem volt feminista, de erősen bízott «nemének jobb természetében» s szentül hitte, hogy a leányok helyes erkölcsi nevelését csak a nők adhatják meg. Több művészi, tanítói arravalóságot is feltételez a nőkben, kiket szerinte nevelő munkásságukban az anyai ösztön is segít. A nő legelső, legszentebb hivatásának az anyaságot tartotta; de az anya legyen mindenekelőtt jó honleány, hogy független érzelmű, becsületes honpolgárokat nevelhessen gyermekeiből a hazának.

Ez a független, erős hazafias érzés, mely lelkében az emigrációban megerősödött anyai szent öröksége volt s mely egész életét irányította, nem hagyta el élete végéig. *Irányi Dániellel*, a *Kossuth* családdal és más emigránsokkal a barátságot lelke drága kincseként őrizte; ott volt Kossuth Lajos halálos ágyánál is Turinban a gyászoló családdal s onnan hozott barátainak a családi ereklyék közül egy arcképet és egy babérágat abból a koszorúból, melyet a Függetlenségi párt vitt ki a koporsóra.

Szinte hihetetlen, hogy ez a gazdag, forrongó lélek is lecsendesedett, hogy a nemes érzésekkel telt szív is megszünt dobogni. De az idők teljessége betelt s az ő életét egy 1910-ben kiállott súlyos betegség és az iskolájától 1912-ben bekövetkezett fájdalmas megválása is lehervasztotta. Élte végét azonban besugározták a tanítványi és baráti hűség olyan megható megnyilatkozásai, melyre példát csak azok élettörténetében találunk, kik, mint ő, nagyok voltak a szeretetben.

Mikor ma végig tekintek a háború borzalmaitól és dicsőségétől felizgatott nemzeten és az ő lángoló, lobogó érzelmeire gondolok, szinte megnyugvással látom, hogy már elpihent. Mit kellene neki szenvednie most, mikor két hazáért, mikor az egész emberiségért véreznek a szíve.

Sebestyénné Stetina Ilona.

ÉVNYITÓ.

Az 1915—16. iskolai év megnyítására gyültünk össze. Ebből az alkalomból a tanári testületek nevében is üdvözlöm a mi kedves növendékeinket, kis és nagy leányainkat és azt kívánom, azt óhajtom mindnyájunknak — tanári testületnek és növendékeknek egyenként és összesen — hogy minden cselekedetünket hassa át a szeretetnek, tisztelet és *bizalomnak* ereje. Akkor jó munkát végezünk és Isten áldása lesz rajtunk.

A bizalomról külön is szólani akarok. A léleknek erről a legnagyobb kincséről, erejéről, amelyre mindnyájunknak nagy szüksége van. A gondos szülei ház arra törekszik, hogy ez az erő a gyermeki lélekben felébredjen. A zsenge gyermek nem mindig érti meg a szülők intézkedését, rendelkezését, akaratát; idegenül áll ezzel szemben. Csak azt érzi, hogy kedve ellen van az a kötelesség, melyet tőle kívánnak; azt nem látja, hogy javára szolgál. A szülő azonban gyermekének nemcsak jelenét látja, hanem belenéz annak jövőjébe és ez irányítja minden cselekedetét. Mindent elkövet, hogy a gyermeki lélekben a bizalmat felébressze, azt a boldog érzést és hitet, hogy szülei neki legjobb barátai, hogy őt a legjobb akarat és szeretet kormányozza és mikor ezt a gyermek átérzi, összehangzik a szülőnek lelke az ő gyermekének lelkével, akkor összhang van annak a családnak életében, azt mondjuk: jó lélek, jó szellem uralkodik benne. Akkor megnyugszik a gyermeki lélek és szép fejlődésnek indul.

A családi életből a gyermek belekerül az iskolába, ahol még nagyobb nehézségekre talál. Idegenül áll ismét a rendel-

kezésekkel, intézkedésekkel, a paranccsal szemben. Csak azt érzi, hogy kedve ellen van, hogy terhes neki az iskola, az intézet kialakult rendszabálya, fegyelmezése. Nem érzi azt meg mindig, hogy mindez javára van. Hányszor tapasztaljuk ezt mi maguknál gyermekeknél s talán még inkább a már fejlettebb egyéniségű tanítójelölteknél! Ezzel szemben mi, a vezetőség, a tanári testület a jövőbe nézünk, a célt látjuk, a kötelességteljesítésnek szükségességét és mindent elkövetünk, hogy a fiatal lelket meggyőzzük arról, hogy a legjobb barátok vezetik őt, a legjobb akarat, igazi nagy és tűrő szeretet. Arra törekszünk, hogy a bizalomnak erejét felébresszük és folyton ébrentartsuk. Akkor összehangzik a tanári testület és növendéksereg lelke, összhang, lélek, szellem hatja át intézetünket és annak egész munkásságát. Látják, kedves leányaim, így nő meg, így erősödik a léleknek a bizalmi ereje, ha azt a család, az iskola folyton gondozza. Így fejlődik ki aztán ebből az Istenbe, a mi legfőbb Atyánkba vetett bizalom, hit, akaratában való megnyugvás. Hiszen a jó Istennél szemben mindnyájan mindig úgy állunk, mint gyermekek, intézkedéseit nem mindig értjük, de az a meggyőződés, hogy a jó Isten javunkat akarja, az a szent bizalom összhangot hoz létre és megnyugszunk az ő akaratában. Ide akarjuk magunkat elvezetni, ezt a lelki kincset adni az életre.

A mi intézetünk mindig arra törekedett, hogy a családdal a kapcsolatot keresse, már alapításától kezdve. Pedig azóta hosszú 42 esztendő telt el. Ha azt mondanák maguknak, hogy egyetlen szóval jellemezzék az Erzsébet Nőiskolát, azt kellene felelniök: családias jellegű. Mert az. Mert arra törekszik, hogy otthont adjon a mi leányainknak. A sok, sok kis otthonból idesereglett leány egy nagy otthonban találkozik, amelynek tagja lesz.

Akkor igazán családtag valaki, ha a családnak helyzetét megérti, örömben, bánatban osztozik, kötelességét teljesíti, a családnak rendjét, időbeosztását átérti, ezzel nem ellenkezik, önuralmat gyakorol és áldozatra kész és még sok minden egyéb tartozik ehhez, mert családtagnak lenni annyit jelent, mint egy

közös kötelékbe hasznosan beleilleszteni a mi egyéniségünket és egyéni életünket.

Ennek a nagy otthonnak, az iskolának tagjának lenni még nehezebb és nem is mindenkinek sikerül egyformán. Csak ha az áldozatkészségre gondolok, nem éppen az anyagiakra, mert ez talán a legkönnyebb, hanem arra, hogy hányszor kell egy ilyen közös otthonban ellenérzésünket és rokonérzésünket elnyomni és mily nehéz az igazság mellett síkraszállni, hogy ezt itt már félig öntudatlanul még a legkisebb gyermeknek is meg kell tenni, akkor belátom azt: hogy a fiatal leány életében nagy fejlődést jelent, ha egy ilyen intézet tagja lesz, társainak társa és előljáróinak hűséges követője.

A mi kedves intézetünkben azért könnyebb ez a növendéknek, mint más iskolában, mert ide már az új növendékek, mondhatnám valamennyien azzal a gondolattal indulnak, hogy oda jönnek, ahol az ő édesanyjuk, testvérük, rokonuk, barátnőjük tanult és nevelődött. Most, a növendékek jelentkezése alkalmával újra tapasztaltam, hogy ez tényleg így van. Hogy minden kis és nagy leány örömmel jött, mintha haza jöttek volna.

Egy nagyapa, akinek a kis unokáját a mamája, meg én magunk közé ültettük, olyan szépen jellemezte intézetünket ezzel a nehány szóval: «A maguk intézete azért maradt meg mindig a magaslaton, mert tisztelte és tiszteli a tradiciókat. És az innét kikerült növendék örökségbe hagyja ezt az ő gyermekének». Igaza van ebben. Büszkén vallja ez a tanári testület, hogy ami jót és szépet a mult megteremtett és örökségbe hagyott, az intézet családias szellemét is megbecsüljük és tiszteletben tartjuk.

A családi otthon szeretetéből és a közös otthon, az iskola tiszteletéből jut el a gyermek s a fiatal szív *a haza* fogalmának megértésére. Hogy neki hazája van. Hogy ő nem hontalan. Kölcseyről olvassuk, hogy mikor a debreczeni kollégiumban a történelmet kezdte tanulni, nem érezte magát többé árvának a világon és már akkor megdobogtatta szívét az a vágy, hogy ha-

zájának majdan hasznos tagja legyen. A magam élete is példával szolgál. Mikor, mint fiatal tanítónő, hosszabb időt töltöttem külföldön és társaságban nehányszor bemutatás közben azt mondták rólam, hogy én «idegen» vagyok, egy alkalommal szerényen, de önérzetesen felszólaltam és kértem, mondják azt, hogy én *magyar* vagyok. Hiszen van egy ország, legszebb ország a világon, amely az én hazám, nép, amelyhez hozzátartozom, nyelv, amelyet beszélek, nemzet, amelynek ezeréves multját, történelmét ismerem, melynek irodalmát, szellemi kincseit az enyémnek érzem és ezeknek az erőknek a kapcsán magamat *magyarnak vallom.*

Milyen sokan elvesztették most otthonukat, de a hon, a haza nem veszett el. És ez a közös haza, amit a költők édesanyának is mondanak, segítségére siet most azoknak, akiknek a hajlékuk elpusztult. Mindnyájan ott vagyunk. Maguk is, kedves növendékeink. Amint meghallották a hívó szót, hogy az Erzsébet Nőiskola is, mint ilyen, gyűjtést rendez, alkalmat ad az ő növendékeinek arra, hogy mint a nemzetnek a tagjai áldozatot hozhassanak, maguk is eljöttek valamennyien. Ennek a buzgóságnak köszönhető, hogy a gyűjtött tőkéből (eddig 2000 K) sok gyermek számára közös otthont, iskolát állítunk fel, talán egy kis fiók Erzsébet Nőiskolát.

Lássák, kedves leányaim, *a családi otthon* és *a közös otthon, az iskola* kapcsán így lesz a gyermekből, a fiatal leányból *a honleány,* a hazának leánya és műveltsége, munkája, áldozatkészsége kapcsán *a nemzet tagja.* A léleknek ez a két nagy ereje: *az Istenbe vetett bizalom* és *a hazához való hűség* tartotta meg a mi nemzetünket ezer éven át és ezekben a nehéz, nagy időkben ezek a lelki erők vezetik diadalra a mi hadseregünket.

Mindent kapcsolatba hozhatunk ezzel, a bátorságot, hősi lelket, hűséges kitartást, magyarságunk büszke önérzését, királyunkhoz való hűségünket és fajunk megbecsülését. Egy nagy nemzettel, néppel vagyunk szövetségben és kölcsönösen egymásban látjuk meg a győzelem okának forrását. Mi azt mondjuk,

ők a nagyobbak, ők meghajolnak a mi katonáink hősi lelke előtt, mind a két nép pedig az Isten-félelemből és honszerelemből meríti erejét! Ezek az erők hassák át a mi cselekedeteinket is. Üdvözlöm magukat kedves leányaim ismételten a tisztelet, szeretet és *bizalom* jegyében és Isten áldását kérem közös munkánkra, az 1915/16. iskolai esztendőben!

Isten áldd meg a magyart.

Berta Ilona.

NŐK AZ EGYETEMEN.

A női művelődés másfél évtizedes vívmánya gyanánt tiszteljük immár a nőket az egyetemen. Megelőzőleg és azóta is sok szempontból történtek beható megvitatások, amelyek szakszerűen méltatták ennek a fontos és nem kevésbbé kényes kérdésnek minden mozzanatát. Az itt következők nem annyira szakszerű fejtegetések, mint inkább a legközvetlenebb közelből történt egyszerű megfigyelések. Ennek megfelelőleg csakis a bölcsészettudományi kar nőhallgatóira vonatkoznak s minden további általánosítás nélkül óhajtom azokat közölni az okulásokat azokra bízva, kikre az intézkedés hatásköre tartozik.

Teljes tárgyilagossággal eszközölt megfigyeléseim a nők egyetemi látogatásait a tudomány, az egyetem és a nők szempontjából tekintik. Az egyetem aulájának a nők előtt történt megnyitása utáni években a nőket inkább a «divat» mintsem a tudományszomj vagy a kenyérkereseti pálya hozta az egyetemre. Ma már ez a divat alábbhagyott, most csak a pályakérdés uralja a helyzetet. Sem az egyik, sem a másik nem lehet kielégítő; a divatról nem szólok, mert az szerencsére hamar lejárta magát s a kenyérkereső nők számának növekedésével, a vagyonosabb elemek kedvtelései szempontjából az egyetem kezdett «közönséges» lenni. A nők pályaválasztásának elősegítésére azonban az egyetem nem alkalmas, mert az egyetem nem szakpályára nevel, hanem minden melléktekintet nélkül a tiszta tudományt hirdeti, műveli és művelteti. Az egyetem céljának ilyen magasabb fölfogásából szükségszerűleg arra kell következtetnünk, hogy a nők nem felelnek meg ennek a magasabb célnak, nemcsak azért, mivel az eddigi tapasztalatok szerint nem a tudomány szeretete,

annak művelése iránti hajlam hozza őket az egyetemre, hanem azért sem, mivel még az egyetemen sem szerzik meg ezeket a kellékeket.

Eltekintve már most azoktól, akik az egyetem látogatását kizárólag szórakozásnak tekintették, az egyetem a nők szempontjából csak mint életpályára előkészítő iskola és magasabb művelődés közvetítője jöhet számításba. Az életpályára való előkészítés — mint láttuk — nem lehet célja az egyetemnek s amennyiben a nők mégis ezt várják tőle, úgy csakis az egyetemi színvonal leszállításával érhetik ezt el. Igaz, hogy a férfihallgatók jó része is csak oklevél megszerzésére törekszik, de a nőhallgatók ebbeli törekvése sokkal inkább nyilvánvaló, sokkal föltünőbbé válik azzal, hogy a vizsgaszabályzat pontozataiban találhatókon kívül semmi iránt sem érdeklődnek. Ez a jelenség pedig annyira szembeötlő, hogy a tanítások során lehetetlen reájuk tekintettel nem lenni és ennek megfelelőleg az anyagot redukálni kell. Ez pedig végeredményben a színvonal süllyedését vonja maga után.

A nők magasabb műveltségének megszerzésére az egyetem szintén nem alkalmas. Ilyen műveltség megszerzése mindig csak rendszeres alapokon történhetik, nem pedig egyes tetszésszerinti előadások hallgatásával, ami legföljebb bizonyos irányú érdeklődés kielégítésére lehet hivatva. Rendszeres művelődésre pedig az egyetem nincs berendezve.

Sajátságos jelenség, hogy a nőket szaktárgyaik csak a vizsgaszabályzat előírt anyagának keretein belül érdeklik úgyannyira, hogy az egyetemen csak a legritkább esetben látjuk őket a tudományos önálló buvárkodás területén. Hangsúlyoznom kell, hogy a bölcsészetdoktori értekezést itt egyáltalán nem tekinthetem annál is inkább sem, mivel az a nők körében igazán csak hiúsági kérdés, melynek tudományos működés tekintetében nagyon keveset tulajdoníthatunk. A tulajdonképeni tudományos működés terén, ahol minden melléktekintetek és célok nélkül tisztán eszményileg kell munkálkodni, nőket ezideig még sehol sem láttunk.

A női emancipáció túlbuzgó hívei sokat reméltek a nők egyetemi jelenlétének a férfihallgatókra gyakorolt kedvező hatásától is.

Erre vonatkozólag is megállapíthatjuk azt a tapasztalati tényt, hogy ez a hatás kedvezőnek nem, sőt inkább hátrányosnak vagy közömbösnek mondható. Azok az okok, melyek az együttoktatást lehetetlenné teszik a középiskolában, megvannak, talán sokszor nagyobb mértékben, az egyetemen is. Ha talán a nők és férfiak állandó együttlétéből származik is a nemek különbségeit tompító hatás, ez a nőkre nézve csak olyan jelenségekben nyilvánul meg, melyeket mai társadalmi fölfogásunk alapján nem szoktunk a nők javára írni, mert ez a hatás a társalgás szabadosságában, a nőiesség csökkenésében nyilvánul. Mivel pedig minden egyetemi tanulás dacára minden nő célja csak a férjhezmenés lehet, kérdés, vajjon ebből a szempontból előnyös-e női mivoltuk mázának elkoptatása?

Láttuk, hogy az egyetem magasabb műveltséget nem adhat, a nőknek tudományos törekvéseik nincsenek, magántanári képesítésre nem bocsáthatók, sőt «sub auspiciis regis» doktorrá sem avathatók s így az egyetemi pálya előttük zárva van, női mivoltuk szempontjából az egyetem nem válik hasznukra, marad tehát az életpályára készülés lehetősége. Az egyetemi végzettség a középiskolai tanári oklevél megszerzésére jogosít. Férfi középiskolákban a nők ezidőszerint még nem taníthatnak, a női gimnáziumok száma pedig elenyészően csekély. Ennek következménye az, hogy az egyetemet végzett nők legnagyobb része — amennyiben férjhez nem ment — polgári iskolákba kerül, ahova kevesebb és talán szakszerűbb iskolázottsággal is kerülhet. Ez a folyamat odavezet, hogy az egyetemet végzett nők hovatovább kiszorítják az arra képesített tanítónőket a polgári iskolákból s ezek kénytelenek elemi iskolákba menni, míg az innen kiszorulók a proletáriátust növelik. Ez a folyamat egyszersmind a képesítő iskolák működési körét is erősen befolyásolja. Az egyetemet végzett nők ilyen életpályája nem lehet kívánatos s minthogy az életpálya szempontjai az egyetem magasabb hivatását

is zavarják, azért a nők ilyen körülmények között életpályájuk szempontjából sem hasznos elemei az egyetemnek.

Mindebből nem következik, hogy a nőket a magasabb művelődés lehetőségeiből teljesen kizárjuk, ellenben mindenképen kívánatos, hogy ez a magasabb művelődés a nők természetének, igényeinek, körülményeinek megfelelőbb legyen a nőkre nézve nem előnyös egyetemi környezetnél. A leánygyermeket a családi kapcsok szorosabban kötik, mint a férfit, a nő egy-egy leendő családnak alapja, fönntartója és leglényegesebb benső kelléke, azért ebből a környezetből kiragadni, ettől a hivatástól eltéríteni nem szabad. A most dúló háború, mely csaknem minden értéket átalakított, kizárólag csak az eredeti női értékeket növelte nagyra. Minden eszközzel törekednünk kell tehát arra, hogy a nők női értéke intézményesen ne veszítsen, amit az egyetemről nem mondhatunk. Aki látja az egyetem küszöbét első ízben átlépő «nőgólyákat» bájos és közvetlen női naivitásukban s látja a végzett nőhallgatókat «fölvilágosodott», elcsigázott és elkényszeredett mivoltukban, az joggal igazat ad azoknak a szülőknek, kik leánygyermekeik magasabb képesítését és művelését nem az egyetemre bizzák.

Tagadhatatlan, hogy azokon a pályákon, ahol az egyetemet végzett nők megjelentek, igen hasznosaknak, sok esetben nélkülözhetetlennek is bizonyultak. A leányiskolai tanítást csakis nőkre szabadna biznunk. Módot kell tehát találnunk, hogy az ilyen életpályákra készülő nők külön intézetben képesíttessenek. A föntebbi okokból ezek az intézetek ne *női egyetemek* legyenek, hanem magasabb színvonalú *szakiskolák*, melyek belső berendezéseikkel a nők különleges céljait is szolgálják s a női lélek különleges művelésére törekedjenek. Az Erzsébet Nőiskola szervezetével és családias jellegével biró magasabb képesítésre hivatott szakiskola teljesen kielégíthetné a női igényeket, annál is inkább, mivel az egyetemi előadások hallgatása ebben az esetben is csak úgy megengedhető volna, mint az Apponyi-kollégium hallgatóinak.

Az egyetemi nőhallgatók magasabb szakképzésének ilyen

vagy ehhez hasonló megoldása, az egyetemi színvonal emelésére szolgálna s a nők szakképzésére is megfelelőbb volna. Igaz, hogy a nők ilyen elkülönítésével megint messzebb esnénk a «nemek közömbösítésére» irányuló utopisztikus törekvésektől, ez azonban egyáltalán nem jelent semmit, mert ezek a törekvések csak olyan elérhetetlenek, mint akár az örök béke azzal a különbséggel, hogy ez a hiú ábránd még ezenkívül természetellenes is.

Dr. Vadász M. Elemér.

SZÖVETSÉGESEINK.

Ezekben a megrendítő, súlyos napokban, amelyek mindegyikében — Goethe szavait használva — esztendőket élünk, és amelyeknek a világháború minden borzalmassága mellett a nemzetre oly felemelő és nemesítő hatást kell gyakorolniok; ezekben a küzdelmekben, mint világító szövétnek emelkedik ki a német nemzet. Már többször, de legutóbb közvetlenül a háború kitörése előtt is volt alkalmam bepillanthatni ennek a csodálatraméltó népnek az életébe, kultúrájába, egész pszichéjébe és éppen kiváló lelki tulajdonaiért nemcsak becsülöm, hanem szeretem is e népet. Megkisérlem tehát föllebbenteni azt a fátyolt, amely sokáig eltakarta szemünk előtt a valót, amely fátyol eltávolítása nélkül a németek legszebb haditetteit csodaszámba vehetnők. Ellenségeivel szemben kivívott sikereik bámulatba ejtenek. De amint közelről ismerjük e népet, mi sem tűnik fel előttünk természetesebbnek, minthogy zászlóikat egyik fényes győzelemről a másikra viszik, mert azok a testi és lelki tulajdonságok, amelyeken békében a németek ereje, nagysága nyugszik, teszik őket győzhetetlenekké a harc mezején is.

Németország, ámbár a béke áldásait óhajtja, fiait mégis úgy neveli, hogy bármely pillanatban sikerrel megvédhessék hazájukat az ellenségtől. Ezt az elvet elsősorban testi nevelésük szolgálja. Hidegben, melegben egyformán járnak. A téli meleg bundát, bélelt kabátokat nem ismerik. Hálószobáikból hiányzik a kályha, s így télen fűtetlen szobában hálnak. Nappal az ablakokat állandóan nyitva tartják, hogy éjjel elég üde, tiszta levegőjük legyen. Ha a hőmérő künn 4—5°-ra száll le fagypont

alá, ami nem ritka eset Északnémetországban, úgy reggelre nem egyszer arra ébrednek, hogy korsójukban a vizen jégréteg képződött. Ez azonban nem gátolja meg őket abban, hogy a jégen léket ütve, ne használják a hideg vizet mosakodásra. Felöltözködve azután a jól fűtött ebédlőben készen várja őket a forró kávé, amely testük melegét, ruganyosságát visszaadja. Ilyen módon szervezetüket a légváltozások ellen annyira megedzik, hogy valósággal biztosítják magukat a meghűlés és más ehhez hasonló betegségek ellen. Járványkórházuk alig van. Mikor ennek okát tőlük kérdeztem, azt felelték, hogy mire való ez? Hisz egész évben üresen állnának. Ritka eset, hogy az iskolákban a gyermekek egy-két napnál tovább hiányozzanak. Saját tapasztalataim szolgáljanak annak bizonyítására, hogy ez az edzési rendszer nem túlzott.

Múlt év karácsonyát a lüneburgi puszta egy kedves városkájában jóbarátoknál töltöttem. Szívük egész melegével körülvettek. Kedves, meghitt körükben teljesen otthon éreztem magam s bár gyönyörű villájukban a legnagyobb kényelemmel vettek körül, szobám fűtetlen volt. Azon a télen nem volt ugyan kemény hideg, szobám hőmérséklete azonban még sem volt 3° R-nél magasabb. Adhattak volna fűthető vendégszobát is, de semmiképen sem akarták lelkükre venni netalán való megbetegedésemet. Így akarva, nem akarva, nekem is németté kellett válnom. Halálmegvetéssel s a biztosan bekövetkező betegség gondolatával feküdtem le. Felségesen aludtam. És habár a lakás egyes részeinek hőfoka erősen ingadozott, a 3°, 14° és 17° között váltakozott, egyszer sem hűltem meg, sőt azóta a meghűlésből származó betegségek elkerülni látszanak.

Nézetem szerint ez az oka annak, hogy a németek oly erősen tűrik az idők viszontagságait és oly emberfölötti erővel állják a hideget és fagyot. Emberek lévén, ők is ismerik a fáradságot, de leküzdhetik azt, mert szervezetüket ahhoz edzették, s így nagy az ellentálló erejük. Ezt pedig a folytonos testgyakorlat fejleszti. Az önleküzdést, az önfegyelmezést és a szenvedések könnyű elviselését segítik elő pl. a Burschenschaftok

is az annyiszor megtámadott és kigúnyolt mensuráikkal. Most értjük csak meg, akiknek e bajvívási játék kissé ellenszenves, hogy ennek minő nevelő hatása volt a német ifjúságra. Ez a támadással való bátor szembeszállás nemcsak karjukat acélozta meg, hanem megedzette lelküket, szívüket és energiájukat is. Ez a háborúsdi játék adott most legalább egy millió kitünő önkéntes katonát a német császárnak.

De ez csak nyers erő, amely belső erkölcsi tartalom nélkül értéktelen. A németek fizikai fejlettsége mellett sokkal említésreméltóbb erkölcsi élete. A *becsületérzést* már a gyermekekbe beleoltják s ez jellemzi a felnőttek minden ténykedését is. Rosszaságot, csalárdságot és haszonlesést nem tételeznének fel másról, mert maguk le nem térnek soha az igazság és becsület útjáról. Ebből kifolyólag az *őszinteség*, *nyiltság* és *komolyság* jellemzi minden ténykedésüket, ami különösen feltünő az angolok jellemvonásával szemben.

Legkiválóbb lelki vonásuk a *hűség*. A «deutsche Treue» már százados példabeszéd. Kissé hidegnek látszó, nehezen hevülő és zárkozottabb természetű, barátságával is nagyon takarékos, de akit egyszer rokonszenvével megajándékoz, az a láng, ha lassabban is ég, de állandó melegséget áraszt maga körül, s biztosak lehetünk afelől, hogy lángja csak halálával alszik ki. Hirtelen fellobbanó ú. n. szalmalángot a németnél sohasem tapasztalhattam. Ez a legendás «deutsche Treue» vezeti őt nemcsak érzéseiben, hanem minden tettében. Ezzel függ össze szívós kitartása a munkában, amellyel a legnagyobb nehézségeket is leküzdi, míg csak kitűzött célját el nem éri. Legendás hűsége a hazához adta kezébe a fegyvert és biztos, hogy addig le nem rakja, amíg nem győz, ha a félvilággal kell is megküzdenie.

A németséggel a *tanulni vágyás* és a *kötelességérzet* a legszorosabban forrott össze. De nemcsak a Kant-féle kategorikus imperativus elve vezeti őket kötelességeik teljesítésében, *munkaszeretetük* lelkesíti őket, határtalan *szorgalmuk* adja az erőt a organizáláshoz, amely által mindent, még a kötelességteljesítést

is könnyűvé, élvezetessé teszi. Ezek emelik fel lelküket a hétköznapiasság szürke egyformaságán. Ime mindmegannyi vonás e gazdag néplélekből, amelyek nagyságukat előttünk megvilágítják.

Ez magyarázza meg a rend- és tisztaságszeretetet is. Ha végigjárjuk Németország nagy városait, ezeket a vonásokat látjuk visszatükröződni. Mindenütt a legnagyobb tisztaság és a legimponálóbb rend uralkodik, amelyek megnyugtató, kellemes benyomást gyakorolnak az idegenre. A forgalom lebonyolítása rendben és csendben történik. A szenvedélyek hangos kitörései ismeretlenek előttük; a legnagyobb torlódások alkalmával sem feledkezik meg e nép emberi méltóságáról és hétköznapiságában sem sülyed le állattá. A lipcsei Völkerschlachtdenkmal fölavatása pl., mely ezreket meg ezreket vonzott Lipcsébe, mintaszerű rendben folyt le. Az óriási ünneplő közönség nyugalommal foglalta el a számára megjelölt helyeket. Az őszi napfényben fürdő festői emberáradat, a Burschenschaftok, küldöttségek színpompája, a monumentális alkotás, a német erő olyan hatalmas kifejezője és megörökítője mind egy csodás harmoniában olvadt össze, amelyet a legkisebb incidens sem zavart meg. Itt éreztem át talán legerősebben, hogy ezt a nemzetet, amely ilyen erőt hord magában, nem döntheti meg semmi.

Gazdag lelki életük további jellemzéseül meg kell említeni, hogy inkább *befelé élők*, vagyis lelkük nemesítése és tökéletesítése a fontos előttük; külsőségekre, üres fényűzésre pedig semmit sem adnak. Külsőségekkel nem is lehet rájuk hatni. Az *egyszerűség, takarékosság* jellemzi egész életüket. Ezt találtam meg életrendjükben, étkezésükben, öltözködésükben egyaránt. Olyan német embert nem ismertem, pedig a legkülönbözőbb rangú és gondolkozású egyéniséggel hozott össze a sors, aki vagyonát hiábavalóságokra költötte volna. Az egyszerű, sovány német étkezés, amit minden nemzetbeli, de különösen mi, magyarok, mint valami borzasztó dolgot emlegetünk, olyan, hogy mellette az ifjúság megerősödik és egészséges szervezetűvé válik. Éppen ezért háztartásukat egyszerű alapokon vezetik. Ez teszi azután lehetővé, hogy jövedelmük javarészét

lakásuk csinosítására, könyvekre, utazásokra, lelkük mívelésére és közjóra fordíthatják. Beosztó, egyszerű életmódjuknak köszönhetik most, hogy a háború terheit is könnyen viselhetik. Életmódjuk e nehéz időben alig változott. Legfeljebb hetenkint néhányszor zabkásával (Haferbrei) igyekeznek pótolni megszokott kedves esti Butterbrodjukat.

Józan okossággal belátják a közrendeletek szükséges és hasznos voltát s egyéniségüket mindig és mindenkor alá tudják rendelni a köznek. Ez az oka annak, hogy a németek hazájukat annyira felvirágoztathatták. Egyéniségüknek teljes háttérbe szorításával, az önfegyelmezéssel, csakis a közérdek lebeg szemük előtt, nevelési rendszerük, családi életmódjuk, társadalmi, tudományos életük mind ennek a célnak a szolgálatában áll. Ez a hatalmas, mindent betöltő *közérzés* erősíthette meg őket a békében, hogy teljesen felkészülve várhatták ellenségeik támadását s a biztos győzelem reményében állhatnak ki a megtorlásra. Az altruizmusnak ez a gyönyörű megnyilatkozása magyarázza azt a fanatikus lelkesedést, amellyel ma annyi fájdalmat, szenvedést, nyomorúságot viselnek el. Nemcsak a harctéren küzdőkre értem ezt, mert hiszen a harci láz, a puskapor, a szolidaritás érzése ezeket amúgy is mintegy mámorban hajtja előre, megfeledkezve saját magukról, kedvesükről, betegségről, éhségről, hidegről, fáradságról. De értem az otthonmaradottakat, akiket semmi külső körülmény nem lelkesít. Egy belső hang az, ami elnémítja lelküknek vágyait, a sok szenvedést, az álmatlan, aggódó éjszakák borzalmait, fiúk, testvérük, vőlegényük elvesztésén érzett mérhetetlen fájdalmat. A haza kívánja az áldozatot, a haza jóléte, fönnállása, embertársaink élete, boldogsága. Ez a hatalmas, lelkesítő érzés törli le a fáradt, szenvedő szemekről a könyűt, ez tölti el szívüket büszkeséggel, hogy ők is szolgálhatnak a legszentebbnek, a hazának, amely náluk nem üres fogalom, léha, semmitmondó frázis, divatból fölkapott szó, hanem az egész lelket megedző valóság. Ez a közérzés karöltve jár az erős német *nemzeti* érzéssel. Minden német büszke arra, hogy ő német. Ez az ú. n. Deutschtum önti mindegyik lelkébe

az önérzetet, a nemzeti büszkeséget, amelyet sokan ellenszenvből önteltségnek neveztek. Önteltség csakis üres léleknek lehet a tulajdonsága. Ha valaki nemzete kiváló érzékeinek, nagyságának tudatával bír, aminek tudatával pedig bírhat a német nemzet minden egyes fia, ez az önérzet csak hasznára válhatik egy országnak. Minden egyes ember méltó akar lenni hazájához és ki akarja érdemelni a német nevet. Pl. ha a kis gyermeket szülei rá akarják valamire bírni, csak azt kell nekik mondani: «Du willst doch ein *deutscher* Junge sein?» Nincs az a parancs, amely ennek az egy szónak nyomába léphetne erő tekintetében.

Ez a nemzeti érzés vezeti őket minden törekvésükben: az idegen szokások, idegen divat, idegen kifejezések visszaszorításában; az idegen, különösen orosz invázió korlátozásában, melyekben nemzetiségük szabad kifejlődésének veszélyeztetését látják. Ezzel az érzéssel függ össze minden nemzetinek — legyen az bármely csekély értékű is — a dicsőítése, amelyet már az iskolában oltanak bele a gyermekbe.

Egy van még, ami egész lelkükön, annak minden érzésén, gondolatán, tevékenységén uralkodik: a mély vallásosság érzése. A német nem bigott, de valamint vallása, úgy vallásossága is reálisabb, emberibb alapokon nyugszik: az egyedül Istenben való mély hit a legigazabb, legmélyebb meggyőződésen alapszik. Az isteni gondviselésben, az isteni jóságban és igazságosságban bízva tűrik a megpróbáltatásokat. Ez a hit aranyozza be szelid sugaraival békés életüket. Ez adta a németeknek s tőlük nekünk mindnyájunknak a béke és boldogság legszebb ünnepét: a karácsonyt, mely még a legnyomorultabb viskóban is eloszlatja a gondokat nehány órára. Ha érzik ügyük igazságos voltát, akkor biznak is rendületlenül Isten segítségében. Most is ez a jelmondat hatja át őket: «Wenn Gott mit uns, wer kann wider uns sein». A Mindenható nem hagyhatja el az igaz ügy harcosait, Isten velünk van s akkor törjön bár a félvilág ellenünk, nekünk győznünk kell. Ez a rendíthetetlen bizalom Istenben az oka annak, hogy derülten tekintenek a jövőbe. Gyenge

pesszimistákat, akik csak a társadalmat mételyezik meg hitvány kétkedéseikkel, nem ismernek, de nem is tűrnének meg maguk között.

Nézzük csak, hogy jelentkeznek mindezek a nemzeti sajátságok a németek egyéni és társadalmi életében.

A német erő a *családi élet nagyságán* alapszik. A családi élet nyugalma, ideális harmoniája, tisztasága alkotja a nagy családot, az államot is. A német családi élet szentségének a legszebb példáját maga a legelső német ember: II. Vilmos adja. Amilyen összetartás, megértés, szeretet, egyszerűség a palotában uralkodik, ugyanez aranyozza be jóleső meleg sugaraival a legszegényebb kunyhó kis szobácskáját. Aki csak egyszer, hacsak nehány hetet tölt is egy német családi körben, örök életére feledhetetlen szép emléket visz magával. A család éltető meleg napfénye az anya, aki boldogságát hivatásában találja meg, hogy a háziasszony, feleség és anya kötelességeit híven és örömmel teljesítse. Otthona az ő szentélye. Szerető gondoskodással önfeláldozóan fárad mindenütt, melynek nyomán boldogság fakad. Az ellentéteket szelidséggel, nőies szívének egész szeretetével simítja el. De nem hiányzik belőle az energia, a lelkierő és belátás sem, amikor a család boldogulásáról van szó. Ezt az igazi német anyát örökíti meg és övezi alakját dicsfénnyel a két leghatalmasabb és legnémetebb költői lángész: Goethe, halhatatlan idillikus eposzában, a Hermann und Dorotheában és Schiller mesteri alkotásában, a Glockeban. A német család minden tagja munkában tölti a napot, este azonban mindenkinek van egy órája, amikor összeül a család a barátságos zöld lámpaernyő alá, az egyik felolvas, a többi pedig kézimunkázik. Ugyanezt a kedves szokást honosították meg délutáni összejöveteleknél is, a hires Kaffeekränzcheneknél. A jóismerősök hetenkint egymáshoz nemcsak az üres terefere kedvéért járnak el, hanem mert társaságban sokkal kedvesebb és gyorsabban lesz kész kedveseink számára titkon készült karácsonyi munka, vagy születésnapi ajándék. Közben egy kitünő regény olvasása a legfeszültebb érdeklődésben tartja az egész társaságot. Együtt-

olvasás fejleszti ki az eszmecserét, a közös tárgy közelebb hozza egymáshoz az embereket, lelkük nemesedik s egy kedvesen, jól eltöltött délután tudatával gazdagodik lelkük.

A németek társadalmi élete általában igen fejlett. S ezen nem csodálkozhatunk. E régibb nemzet szabadon fejlődhetett, ennek nem az volt a missziója, hogy 1000 éven át a kelet barbár hordáit saját vére árán visszatartsa, hogy a nyugat nemzetei könnyebben válhassanak kultúrnépekké. Ebből magyarázható, hogy a hirtelen rájuk zúduló háború társadalmukat nem találta készületlenül, ami pl. a német nők körében azt a páratlan ügybuzgalmat, önfeláldozó komoly munkát, óriási segítő tevékenységet eredményezi a kórházakban, iskolákban és szegénylakásokban egyaránt és bárhol, ahol a háború az erős férfikarokat a harctérre szólította. Ott divatból jótékonykodni, csak tessék-lássékra, kitüntetés végett dolgozni, szentségtörés számba menne. A legkitünőbben organizált segítő akciójuk, mint a legpontosabb óraszerkezet működik fennakadás nélkül, minden dolgos kéz hozzájárulásával, önfeláldozó szorgalommal, kitartással és komolysággal. Ezt a fáradhatatlan munkaszeretetet és páratlan szorgalommal járó pontos kötelességteljesítést még ellenségei is kénytelenek elismerni.

Érdekes ennek, a németeket oly utolérhetetlen magaslatra emelő jellemvonásnak a megvilágítása egy ellenség tollából. Lanson Gusztáv, francia irodalomtörténész a háború kitörése után igyekszik népével a háború gondolatát megkedveltetni; megértetni velük azt a nagy eszmét, amelyért küzdeniök oly magasztos. Szemben a cárizmus kultúrájával és humanizmusával szükségesnek tartja a német ú. n. *álkultúráról* lerántani a leplet s a *barbarizmust* valódi alakjában lefesteni honfitársai előtt. Szerinte a német egyedüli érdeme, hogy dolgozni tud. Németország nem más, mint egy óriási műhely. Ez a műhely azonban minden nemesebb érzést kizár; a humanizmus csíráját sem rejti magában, politikai, tudományos és művészeti életében egyaránt. Egyszóval rideg és szívtelen. Az emberiség nagy eszméi nem hevítik, egyedül Németországért küzd, fárad és dolgozik.

Élete, működése, egyénisége, viselkedése a határtalan gőg kifejezése. Hisz mi mást fejezne ki a «Deutschland, Deutschland über alles»? Egy nagy szellem szenvedélyességében való beteges eltévelyedését látjuk itt is, mint hallhatjuk olyan sok más helyen is a háború kezdetétől fogva. Egy nemzetet igazságtalanul ott támad meg, ahol páratlan: érzésében. Érzésében mély, lelkében gazdag és meleg s ez a nép lenne szívtelen? De azért ügyesen tudja kihasználni ellenségének egy gyengéjét, egy fogyatékosságát, hogy ezáltal közelítse és kerítse hatalmába népét, amely azután oly könnyen ad hitelt szavainak. A németek merevsége, szögletessége, nehezen való fölmelegedése minden idegent első percben visszariaszt s vannak, akik nem veszik maguknak a fáradságot, hogy a rideg külsőben a kedély és szív melegségét és sokoldalú gazdagságát kutassák, aminthogy a franciák bizonyára most sem fogják ezt tenni.

A német szorgalma és kitartása révén tudományos munkásságban, módszerben, a tudományos apparatus tökéletességében és az elért eredményekben első. A németeknél talán kevesebb ú. n. genie születik, mint a franciáknál, mert hiszen az esprit-t is a franciák foglalták le maguknak, de vajjon az alapos munka, a szorgalmas kutatás nem pótolhatja-e a geniet?

A könyvtárak rendkívüli gazdagsága, a könyvek könnyű hozzáférhetősége, amennyiben bárki kutathat a könyvespolcok között, eredményezi a tudományos munka hallatlan föllendülését Németországban. Sokszor évek hosszú küzdelmeinek és kutatásainak eredménye egy kis fölfedezés, amely azonban a kutatók számát tekintve, nagy arányban nő: különösen a németek fejlett *históriai érzéke* nyer itt tápanyagot. Elsősorban ami a német multra vonatkozik, legyen az bármily csekély eredménnyel járó, serkenti őket.

Hogy a német kultúra általában oly fejlett, hogy a németekre, mint a legelső kultúrnemzetre tekinthetünk, az elsősorban az *iskolák* érdeme. Oly szellemet teremtett a németség az iskolában, ebben a meleg nagy családi körben, amely az ifjú generációnak csak hasznára válhatik. A tanár idősebb barátja, jó-

akarója, tanácsadója tanítványának, aki a gyermekek bizalmát bírva leginkább hathat rájuk, nemcsak tudásukra, hanem — s ez fontos a németeknél — lelkükre. A német tanító nem azért tanít, hogy a gyermekek fejét a tudás mérhetetlen tárházává változtassa, hanem hogy lelküket nemesítse, gazdagítsa, gondolkozásukat önállóvá tegye, s belőlük életrevaló, becsületes, a hazát mélyen és igazán szerető embereket neveljen, megismertetve velük egyet alaposan: a *hazát* és annak multját. A szeretetreméltó bánásmód, a becsületérzésnek, az önfegyelmezésnek a gyermekbe való beleoltása, s evvel az önálló gondolkozás fejlesztése, a kötelességérzet, a munka szeretete, szóval az *egyéniségnek a kialakulása*, ezt tartja a német iskola feladatának s ennek köszönhető a mai német nemzet. Mert ha a königgrätzi csatát német iskolamester vívta ki, úgy ez ma százszorta inkább áll. A német győzelmet ma is német kitartás, kötelességtudás, a német kultúra fogja kivívni.

A németek még ma sem, még a lövészárkokban és a föld mélyén levő barlanglakásokban sem szünnek meg a tudománynak élni: a várakozás hosszú óráit arra használják, hogy készülnek a vizsgákra, avagy a lövészárkokban berendezett kölcsönkönyvtárak könyveit olvassák. Aki a németet ismeri, egy percig sem kételkedhetik e hír valódiságában.

Tudományos életük különben ma ott is nagyjában a háború szolgálatában áll. Az egyetemek tanárai lelkesítő beszédeket intéznek a harctérre vonuló ifjúsághoz, Isten áldását kérve rájuk. Népszerű felolvasásokkal igyekeznek a háború okait, filozófiáját, lelkét feltárni a laikus előtt. Sőt mi több, a tanárok még az ötven éven felül is az egyetem őszi nagy szünetében, valamint márciusban is beálltak — katonának. Németország egyik legkiválóbb germanistája, Edward Schröder, mint fogolyőr teljesített szolgálatot ötven egynéhány éves korában.

A németek nemcsak praktikus találmányokban, de kulturális, szociális intézményekben, népházak, népkonyhák stb. tekintetében is példával szolgálnak a külföldnek. («Bethelt» a Társ. Múzeum 1911. értesítőjében «Szeretet városa» címen ismertettem.)

Az intézményeknek százait említhetném, a német élet ezer apró jellemző vonását tárhatnám elé, s kimerítően akkor sem jellemezhettem volna ezt a hatalmas és amellett oly vonzó szellemet. Én nem akartam egy tudományos analizisbe bocsájtkozni, csak vázolni annak a népnek életét és lelkét, amely ma mindnyájunknak gondolatát foglalkoztatja és oly gyakran beszédtárgyát képezi.

Nekünk magyaroknak nem kell szégyenkeznünk. Isten a testi és lelki javaknak oly gazdagságával halmozta el népünket, hogy büszke önérzettel emelhetjük fejünket. Ez a háború szükséges ahhoz, hogy a külföld is megismerje kiválóságunkat, amely háború a személyes bátorságnak, önfeláldozásnak oly fényes példáit szolgáltatja. De fontos, hogy különösen *mi magyar nők* egyet tanuljunk e kultúrában régibb nemzettől: a nemzeti érzés mindent átható erejét, mely minket büszkeséggel töltsön el. Lelkesítsen minket a német önérzet, vegyünk példát a német szorgalom, kitartás, kötelességérzet és egyszerűségről, akkor biztos számíthatunk arra, hogy kiheverve a háború nyomorúságait, lelki nagyságunknál fogva a Nyugat első nemzetei közt foglalhatunk helyet s büszkék lehetünk mi is arra, hogy magyarnak születtünk.

Hanvai Ilonka dr.

MUNKA ÉS SZERETET.

(Évzáró beszéd.)

Kedves növendékeim!

Csodálatos világot élünk ma!

Ha a régi krónikások nyelvén akarnék beszélni, azt mondanám, az Úr megelégelte az emberek bűnbeesését; az aranyborjú imádását, melynek feláldoztak becsületet, tisztességet, szemérmet, házitűzhely szentségét, nemes eszméket, szép ideálokat, trónt, oltárt, hazát, és büntetésül a világra reászabadította Lucifer fiait, akik az emberi gonosz indulatok összes aljasságaival elárasztották a földet.

Ezért esküdtek össze ellenünk a szerbek, hogy trónunk várományosának, hazánk jövendő urának, s szerető feleségének ártatlanul kicsorgó meleg vérétől megrészegüljenek és gyűlöletük tűzcsóvájával lángba borítsák az egész világot.

Ezért kovácsolták, élesítették, fenték ellenünk az oroszok az összes gyilkoló szerszámokat és hintették el a pestis, a kolera, a tífusz nagyszámú áldozatokat szedő bacillusait, hogy régi ábrándjukat: Konstantinápolynak megszerzését milliók vére hullásával és kínos halálával valóra váltsák.

Ezért ragadták meg a franciák az alkalmat, hogy hozzájuk méltó barátaik: az oroszok mellé állva, millió és millió özvegynek könnye és árvának görcsös zokogása árán is visszeszerezzék a régen elveszített tartományukat.

Ezért szórta szét két kézzel aranyait a kufár, a sivárlelkű Anglia, hogy megvegyen mindent, ami megvehető és az így zsoldjába szegődöttek tetemeivel, véres árnyaival, városok, falvak kormos, üszkös romjaival, csecsemők, kicsinyek, nők és fél-

lábbal a sírban álló aggok kiéheztetésével biztosítsa a maga világkereskedelmét.

Ezért tépte ronggyá a hitvány olasz a velünk kötött évtizedes szerződését, hogy falánk, mohó kapzsisággal, orgyilkos árulással, haldoklók hörgésének egetverő átkával elrabolja a volt igaz, őszinte, odaadó, áldozatkész barátjának földjét, birtokát, vagyonát, népét!

Utálatos kép!

Mennyi erkölcsi szenny, mennyi förtelmes mocsok!

Undorító: mily nemtelen eszközökkel képes dolgozni a pénz! Megdöbbentő: mily jellemtelen hitszegésre ragadtatja magát a birtokvágy, a hatalmi politika!

És ezek az aljasságban egymásra találó cimborák már évekkel előbb tárgyaltak egymással. Alkudoztak, népeket adtak el, nemzeteket vettek. A megvesztegetés bőségszaruja kifogyhatatlannul öntötte magából a csillogó, a kívánatos aranyakat. Orgyilkosokat fogadtak. Bombákkal dolgoztak. Kémeket tartottak. Árulókat vásároltak. Mint a kigyók lassan, csúsza, észrevétlenül, a barátság színes bőrében kúsztak felénk, szítták vérünket és egy adott pillanatban belénk vágták méregfogukat, hogy megöljenek és országunk testét éhes vadállatokként szétmarcangolva felfalják.

És ezt látta az Úr odafenn igazságos trónján.

Látta és reászabadította a világra Lucifer fiait, akik vasat vetnek és vért aratnak; akik tüzet gyujtanak, melyet árváknak, özvegyeknek, sántáknak, bénáknak, vakoknak és a háború egyéb nyomorultjainak könnyeivel oltanak el; akiknek mérges lehelete a biztos halált okozó fertőző, ragadós betegségek milliárd bacillusaival tölti meg a levegőt, a vizet, a földet, amelyek elől nem tudsz hová futni, hová menekülni, hol elrejtőzni . . .

Így lett úrrá e földön a halál ördöge!

De amikor az Úr a világra reászabadította Lucifer fiait, leküldte egyszersmind büntető angyalát lángpallossal, haragjának rettenetesen sujtó korbácsával . . .

És ezt a lángpallost, ezt a rettenetesen sujtó korbácsot odaadta a magyar nemzetnek és a vele szövetséges népeknek kezébe,

hogy helyette végezzük el a büntetésnek szomorú munkáját, hogy a gőgösöket megalázzuk, hogy az árulókat becsületre tanítsuk, hogy a megvesztegetés aranyait gyalázatos halálra váltsuk fel, hogy a gonoszok világát romba döntsük és e romokból a jóknak, a becsületeseknek, a tisztességeseknek világát teremtsük meg, amelyben újra erőre kap az ideáloknak ápolása, a szépnek, igaznak, nemesnek tisztelete, a szent hagyományoknak kultusza, a hazának önfeláldozó szeretete, a trónnak vérünkkel való megvédése, az Istennek imádása!

A halál angyala lett most úr a földön. Bőséges az aratása . . .

De az aratás után a földet az Úr angyala a megbocsátás ekéjével szántja meg. A megszántott földbe az irgalom magvait hinti el és e magokból a szeretetnek a szivárvány összes szineit pompában, fényben, ragyogásban felülmuló virágai fognak fakadni!

És az Úr magvetőknek bennünket választott ki.

Ma egyik kezünkben az Isten büntető ostorát suhogtatjuk, de a másik kezünkben már készen tartjuk a békének zöld olajágát.

Mert mi nem hatalomért fogtunk fegyvert, nem birtokvágyból visszük mészárszékre embereinket, mi nem adjuk el önös célokért, hát megett barátainkat, mi csak igazságot akarunk, csak annyit, hogy élni engedjenek a mi vérünkön szerzett földünkön, nyugodtan, békén, becsülettel, munkás szorgalommal!

Irigylem magukat leányaim, hogy ennek a békés, munkás korszaknak becsületes gyümölcseit maguk fogják élvezni! Olyan korszakét, amikor a hazugság hatalma üres semmiségbe foszlik; amikor az intrikusok megrettenve, reszketve húzódnak meg odúikba, ahová a szintiszta becsület kergette őket; amikor a tisztesség napja fogja aranyos sugarait rábocsátani az emberi munkára; mikor nem számításból lesznek vallásosak a templomba járó képmutatók, hanem belső szükségből, lelki meggyőződésből; amikor nem a hazából élnek a nagyszájú honmentők, hanem a hazáért véreznek és verejtékeznek mint igaz hazafiak; amikor nem a puszta anyag, a rögtön elérhető sikerek irányítják az emberek tetteit, hanem tisztultabb felfogás, ideális gon-

dolkodás, s nemesebb érzés lesz úrrá; amikor az igaz szeretetnek tüze fog égni a családi tűzhely oltárán, az emberek szívében, a társadalom lelkében, az egész világon . . . mindenütt!

És leányok, azt kérdem maguktól — és feleljenek nyilt őszinteséggel a maguk lelkiismeretének — kellően előkészülve fogadják-e ezt a jobb kort, mely után epedez százezrek ajaka? Nem fognak-e a hirtelen előretörő nagy világosságtól megvakulni és örök sötétségben tapogatódzni, helyüket sehol meg nem találni, és végül elbukni?

Mert ebben az ideálisabb korszakban más lesz ám a nő értéke is.

Nem a szép külső, testének remek formája, arcának üde színe, ruhájának kurtasága, kivágottsága, felhasítottsága, harisnyájának áttörtsége, rafinált férjfogás fogja szerencséjét megteremteni, hanem belső értéke: lelkének csillogó nemes kincsei, szívének jósága, a munkának igaz szeretete és megbecsülése, női hivatásának teljes és tökéletes betöltése, szóval mindaz, ami a nőt bájossá, ideállá teszi, amilyennek láttuk, ismertük, éreztük anyánkat, akikért vérüket hullatták a lovagok, akiket megénekeltek a költők, akikhez csak az angyalokat merjük hasonlítani.

Értsék meg leányok: annak a férfinak, aki most a testi szenvedések, lelki gyötrelmek, még nem is rég lehetetlennek tartott és mondott borzadalmasságain megy keresztül, ennek a férfinak teljesen megváltozik érzelem- és gondolatvilága. A halál kaszájának közeli suhogása kiveri belőle a régi, felszínes, könnyen élni akaró embert és egész újat: komolyat, megedzettet teremt, kinek az életről, az élet becséről, az élet értékéről, az életet kívánatossá tevő ideákról és ideálokról egészen más, a mostanival teljesen ellentétes fogalmai lesznek.

S ha maguk érzelem- és gondolatvilágukba nem akarják vagy nem tudják ezeket az ideálokat beereszteni, akkor a maguk boldogságát elrejtő koporsónak deszkáit már most ácsolják. Ácsolják nem mások, hanem önmaguk rossz indulataikkal, ferde felfogásaikkal, pöffeszkedő hiúságukkal, léha munkátlanságukkal, a kötelességérzet teljes hiányával és silány műveltségükkel.

Igen: Munka és szeretet!

Ez lesz a jövendő korszaknak jelszava! Ez lesz a nőnek is vezéreszméje! Eszerint kell maguknak is élniök és ez életre már most előkészülniök!

És újból kérdem kedves növendékeim, az előkészítő munkát elvégezték-e akkora kötelességérzettel, amint azt szüleik, tanítóik maguktól elvárják? Ráléptek-e a művelődésnek arra az útjára, amely a nemes szív, az eszményi lélek birodalmába vezet, ahol csak tisztaság uralkodik, ahol nincs semmi szenny, semmi piszok, ahol még az ártatlan hazugságnak porszeme sem vonja be lelküknek ragyogó, síma tükrét!

Bizony, bizony, mondom maguknak kedves leánykáim: sokan voltak maguk között, akik vétkeztek, mulasztottak, az időt haszontalan dolgokra elfecsérelték, erejüket rosszra pazarolták. Megméretvén: sok kis leány nagyon könnyűnek találtatott.

Kérő szókat intézek ezekhez: forduljanak vissza erről a rossz útról, amelynek végén a boldogtalanságnak iszonyú réme meredez maguk felé!

Van még idő! Nem veszett el még minden! Szokják meg a dolgot, szeressék meg a munkát és tanulják megszeretni egymást, embertársaikat és mindazokat a nemes eszméket, amikért az emberiség vére állandóan hullott.

Jegyezzék meg maguknak örökre, hogy a munka forrása azoknak az erényeknek, melyekért megszereti, tiszteli, megbecsüli magukat mindenki, míg a léha munkátlanság temetője kincsnek, vagyonnak, tehetségnek, erkölcsnek, harmonikus életnek.

A munkátlanság, a dologtalanság, a semmittevés látszólagosan gyönyörteljes perceit és óráit drágán kell megfizetniök. Megvetés, meg nem becsülés, megrágalmazás az ára!

A szeretetlenség forrása az összes emberi nyomorúságoknak. Ez állítja szembe az egyes embereket, a társadalmi osztályokat, népeket, nemzeteket, emberfajokat. Ez teszi az érzelmi és akaratélet középpontjává a hatalomvágyat, ami az életösztönnél is nagyobb (Nitzsche). Ennek a hatalomvágynak estek áldozatul egész országok, amelyeknek neve sem maradt fenn és áldozatul

akarnak dobni most is egész országokat, hogy nevük is kitöröltessék az emberek emlékezetéből. A szeretetlenség szüli a türelmetlenséget, irigységet, haragot, gyűlöletet, szóval mindama rossz indulatokat, amelyek miatt több vér és köny folyt, mint amennyit egy tenger magába fogadni képes.

A műveletlenség, munkátlanság, s szeretetlenség életünknek boldogságfájáról naponként csak egy-egy üde zöld levélkét tép le, s a végén ez a fa üres, kopár lesz, míg végre lassan kiszárad. Így lesznek maguk állandóan elégedetlenek, boldogtalanok, rosszkedvűek, ingerlékenyek, izgulékonyak, a hibákat magukon kívül keresik, ezért haragjukat legközelebb állóikon töltik ki. Ezzel még másoknak életét is elkeserítik, tönkreteszik, megrontják.

S mert a hibát önönmagukban megtalálni nem akarják, másokat okolnak szerencsétlen boldogtalanságukért és jönnek a szemrehányások: ha engem másként neveltek volna, ha már engem gyerekkoromban munkára szoktattak volna: hej! minden de másként lenne . . .

Hát én ennek a szemrehányásnak nem akarom magam kitenni. Én nem akarok senki boldogtalanságának még csak közvetve sem oka lenni, ezért felhívom ma ebben az ünnepélyes pillanatban minden növendékemet: tegyen erős, szent fogadást, hogy életét a munka nemes tartalmával tölti meg, hogy a dolgot nem kerülni, hanem szeretni fogja, hogy a műveltség megszerzéséhez szükséges eszközökkel élni fog, hogy az emberszeretetet nemcsak hirdetni, hanem gyakorolni is fogja, hogy így mindenki megszeresse magukat és ebben a szeretetben megtalálhassák a maguk és hozzátartozóik boldogságát, az igaz, el nem rabolható, meg nem rontható boldogságot.

Akiket pedig fájó szívvel bocsátunk el örökre magunktól, menjenek éz vigyék magukkal a mi szeretetünket és az iskola emlékét.

Menjenek az emberek közé és lobogtassák magasan a kezükbe adott zászlót, amelyre arany betükkel van felírva jelszónk: Munka és Szeretet!

Menjenek és vigyék magukkal a mi áldásunkat, magukban megáldjuk a hazát.

Menjenek és hintsék el gyengéd, érző, emberszerető szívüknek magvait a szegények, a nyomorultak, az élet terhei alatt meggörnyedtek, a szenvedők, a sebesültek, az elhagyottak, az árvák között, hogy enyhüljön a sok kín, megvigasztalódjék száz meg száz elkeseredett lélek, hogy a háború rémes nyomorúságai valamicskét is megkönnyebbüljenek.

Menjenek és hódítsák meg munkásságukkal és műveltségükkel az egész világot.

Menjenek és szeressék embertársaikat, hogy viszontszeretetre találjanak és e szeretetben megtalálják a maguk igaz, tündöklő, napfényes, rózsaszínű boldogságát is.

Menjenek és segítsenek nekünk imádkozni. Tiszta lelkük szent áldozatja bizonyára meghallgatásra talál, mikor leborulva könyörgünk az Úrhoz, mondván:

Mi Atyánk! Ki vagy a mennyekben és igazságos trónodon ülve döntesz nemzetek és népek élete és sorsa felett, szenteltessék a Te neved! Szenteld meg a mi hős katonáink fegyvereit! Szenteld meg izzó honszerelmünket! Szenteld meg fáradságunkat, munkánkat, fájdalom sajtolta könyeinket, kihulló vércsepjeinket! Szenteld meg millió rettenetes csapást megért ősz uralkodónkat, hogy ne lássa, meg ne érje népeinek idegen rabigába való görbedését!

Mi Atyánk! Jöjjön el a Te országod! A fenséges, a gyönyörteljes békének országa, ahol csak szeretet uralkodik. Ahol nincs gyűlölet, nincs harag. Ahol egymás vérébe nem gázolnak megvadult emberi indulatok. Ahol tiltott dolog a rablás, öldöklés, gyujtogatás. Ahol nem bántják az asszonyokat, nem mészárolják le az ártatlan kisdedeket, ahol nem tépik ki az aggastyánok ősz szakállát. Ahol nem kínozzák, gyötrik, sanyargatják egymást az emberek, hanem csak szeretik. A szeretetnek ezt az óhajtva-óhajtott, várva-várt napját tűzd ki országod egére, hogy a béke áldásai viruljanak itt és mindenütt az egész világon...

De tudjuk Urunk Isten, hogy vétkeinkért sujtasz, alázattal

hajtjuk meg előtted fejünket, rebegvén: legyen a Te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is . . . Csak sokáig ne éreztesd velünk sujtó karod. Fordítsd el tőlünk büntető orcád! Legalább add meg nekünk mindennapi kenyerünket, hogy éhen el ne vesszünk, nyomorultul el pusztuljunk. Irgalmazz, kegyelmezz, bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, amelyekkel sárba rántottuk a Te szent neved, megbecstelenítettük emberi méltóságunkat, letiportuk a gyengét, kiaknáztuk a szegényt, hidegen és ridegen mentünk el a könyörgő mellett, hajszoltuk a gyönyöröket és fenékig kiittuk az önzés poharát. Hiszen a mi gyarló emberi szívünk is megnyilt a bocsánat számára az ellenünk vétetteknek, az ellenünk harcolóknak, velünk kegyetlenkedőknek, bennünket elárulóknak, minket kiuzsorázóknak.

Mi Atyánk! Ne vigy minket a kisértetbe, hogy ajakunk átokra nyíljék! Hogy a gyűlölet, elkeseredés annyira erőt vegyen rajtunk, hogy ellenségeinkkel szemben kegyetlenkedésekre ragadtassuk magunkat. Ne tűrd, hogy ártatlanul megöltek vére szennyezze be kezünket! Szabadíts meg bennünket ettől a gonosztól. Üzd el messze, messze tőlünk ennek rémképét. Ne engedd, hogy a magyar becstelenné váljék. Még csak egy pillanatra se! Még gyűlölt és irgalmatlan ellenségeivel szemben se!

S ha már bűneink miatt az egész világra reászabadítottad Lucifer fiait és bennünket választottál ki lángpallosodnak, büntető ostorodnak, küld le magas mennyedből angyalaidat, akik összeszedjék elesett vitézeink lelkét és felvigyék kegyelembe a Te trónod elé. És angyalaid kopogtassanak be az özvegyek és árvák ajtaján és vígaszt és megnyugvást csöpögtessenek az elhagyottak, elárvultak szívébe. Töröljék le az apátlanok szeméből a könyet s a férfi nélkül maradt hitves kezét pedig vezessék, erősítsék meg, hogy szegényes asztalukról a mindennapi kenyér el ne fogyjon az utolsó morzsáig.

Mi Atyánk! Mindezeket Te meg tudod tenni, mert tied az erő, kezedben a hatalom, mely csak Te Néked hoz dicsőséget!

Kedves Növendékeim! Ez az ima szálljon fel nap-nap után

a maguk ajakáról az ég Urához, míg meghallgatásra nem talál, míg minden vágyunk, reményünk teljesedésbe nem megy, míg a magyar név újból régi fényében ragyogni nem fog, míg a becsület, igazság nem lesz úrrá a földön, míg a szívekben szeretet, lelkekben munkakedv, elmékben műveltség nem fog honolni! Ezt a boldog kort varázsold le a földre! Mi Istenünk, Magyarok Istene add, hogy minden így legyen: Ámen!

Mezőtúr. *Keller Imre.*

AUGUSZTA-VIKTORIA-LYCEUM GREIFSWALDBAN.

Kelet-Poroszország egyik kedves egyetemi városkájában, Greifswaldban, alkalmam nyilt a mult nyáron, még a világháború kitörése előtt, a német császárnéról elnevezett Auguszta-Viktoria-Lyceumot tanulmányozni. — A 10 osztályú Lyceum 1866 óta áll fenn; 1883 óta tanítónőképzővel (Lehrerinnen-Seminar) van egybekötve, mely 1895-ben három osztályúvá bővült és a gyakorlati évvel együtt négy osztályúvá egészült ki. A tanári kar szíves, előzékeny felvilágosításai folytán megtudtam azt is, hogy ők már 1908 óta az új rendelet szerint általánosságban mindenütt a rendes kerékvágásban haladnak. És éppen ez a nyilatkozat keltette fel akkor, olyan nagyon a Lyceum iránt való érdeklődésemet, tekintettel arra, hogy mi nálunk, Magyarországon, jelenleg éppen a polgári iskola, középiskolai és középfokú intézetek reformjai előtt állunk.

A tanári kar szíves információi folytán a következőket volt alkalmam följegyezni:

A tíz osztályú Lyceum körülbelül a mi 4 elemi- és 6 felsőbb leányiskolai osztályainknak felel meg azzal a különbséggel, hogy mint általában külföldön szokás, a legalsóbb, vagyis az első elemi osztályt nevezik X. osztálynak, míg az ő I. osztályuk a mi felsőbb leányiskolánk VI. osztályának felelne meg.

A X. osztály anyaga nem sokban különbözik a mi első elemi osztályunk anyagától. Az anyanyelv oktatására heti 10 óra van szánva. Az írva-olvasást gót betűkkel tanulják a kis csöppségek és csak később térnek át a latin betűk olvasására. — A következő osztályban csak 9 heti órában tanítják az anyanyelvet. A IX. osztály kedves osztályfőjének, Klara Kosinskinak

szeretetreméltó udvariassága folytán egy kedves órát tölthettem ezen osztály német nyelvi órájának meghallgatásával.

Itt már kézimunkát is tanulnak a leánykák, míg a legalsó osztályban nincsen kézimunka óra. — A VIII. osztályban (3. elemi osztály) új tárgy a szülőföldisme; ugyanitt az anyanyelvi oktatásra már csak heti 8 óra van előírva.

Érdekes, hogy a VII. osztályban (a mi 4. elemi osztályunk) már idegen nyelvet is tanulnak, még pedig a franciát, ugyanannyi óraszámban (heti 6 óra), mint az anyanyelvet. — A természetrajz tanítása nyári- és téli időszakok szerint változik; különös tekintettel a hazai növény- és állatvilágra. A rajzoktatás is ebben az osztályban veszi kezdetét heti 2 órában.

A tanítás eleinte alakok kivágásával, táblára, kemény papirosra szénnel való rajzolással kezdődik; később könnyebb tárgyakat rajzolnak a növendékek, pl. kézművesek szerszámait, házi- és konyha-eszközöket természet után és emlékezetből. Az ének- és tornatanításra a két felsőbb osztályban heti 2—2 óra, a két alsóbban pedig heti két és félóra az előírt.

A VI. osztályban (nálunk felsőbb leányiskola I. osztálya) kezdődik csak a történelem tanítása heti 2 órában, még pedig «tankönyv nélkül». — Életképek a világtörténelem minden részéből, kezdve a legrégibb görög bölcsekkel és végül Bismarck, Moltke és I. Vilmos hatalmas triaszával befejezve. A francia nyelvet heti 5 órában tanítják, éppen úgy, mint anyanyelvüket, a németet.

Nem lesz talán érdektelen egy pillantást vetni az egyes tárgyak heti óraszámára ebben az osztályban. — Vallástan heti 3 óra, német 5, francia szintén 5 óra, történet 2, földrajz 2, számtan 3, természetrajz 2, szépírás 1, rajz 2, kézimunka 2, ének 2, torna 2. Összesen 31 óra hetenként.

A felsőbb osztályokban is ugyanaz az elv uralkodik, hogy a francia nyelvet, mint rendes tárgyat, az anyanyelvvel egyenlő óraszámban tanítják. Az V. osztályban pl. megmarad a heti 5 óra, a négy felsőbb osztályban pedig heti 4 óra úgy az idegen nyelv, mint az anyanyelv oktatására.

Az angol nyelvet a IV. osztályban (nálunk III. felső) kezdik tanulni, ugyancsak heti 4 órában, mely óraszám a felsőbb osztályokban is mindvégig megmarad.

A IV. oszt.-ban a természetrajz heti 3 órájában állat-, növény- és ásványtant tanulnak. A III. oszt.-ban a természettudományok eddigi csoportjaihoz már a fizika is csatlakozik heti 3 órában az állat- és növénytan mellett. A II. oszt.-ban már a vegytan is hozzáfűződik a fentebbiekhez, ugyancsak heti 3 órai tanítás keretében.

Az I. osztály (nálunk VI. felső) már nem vesz fel új tárgyat, ha csak a művészettörténet heti 1 óráját nem vesszük annak, mely még a történelem heti 2 órájához járul. A rajztanítás ebben az osztályban már meglehetős magas fokon van; egyébként a természet után való rajzolás fokozatos fejlesztése, ecsetgyakorlatok, festés már a legalsó osztályban kezdetét veszi.

A Lyceummal egybekötött tanítónőképzőnek (Oberlyceum) három előkészítő osztálya van, melynek elvégzése után a hallgatók az úgynevezett Reifeprüfungra bocsáttatnak. Ezekben az osztályokban is jellemző adat, hogy míg az anyanyelve csak heti 3 órára van kitűzve, az angol és francia nyelvet heti 4 órában tanulják a növendékek.

A Reifeprüfung sikeres letétele után következik a gyakorlati év: Seminarklasse, az év befejeztével pedig az úgynevezett Lehramtsprüfung, melynek szerencsés kiállása után a növendékek a tanítónői pályára nyernek diplomát.

Az iskolai szünidő beosztása teljesen eltér a mienktől. Az új tanév a két heti húsvéti szünet után kezdődik. Pünkösdkor egy heti szabadságuk van a tanulóknak. A nyári, nagy szünidő körülbelül július 18-tól augusztus 20-ig tart; az őszi, szüreti szünet október 1-től 16-ig; a karácsonyi szünet pedig ismét két hét, úgy, mint a húsvéti szünidő. Körülbelül 84 az egész évi szünnapok összege; számban tehát nem igen térnek el a mi szünnapjaink átlagától.

Mielőtt befejezném közleményemet, nem mulaszthatom el,

hogy újból föl ne említsem, mily tanulságos és kedves órát töltöttem a Lyceum IX. osztályában. Német órájuk volt éppen a kicsinyeknek. Vezető tanárnőjük, Klara Kosinski (Oberlehrerin) «Das Birkenreis» című délnémet mesét ismertette és ennek alapján a főnév eseteit gyakoroltatta be a gyermekekkel. A nyelvtani gyakorlat után a mesét az olvasókönyvből újra elolvasták, majd végül énekkel fejezték be a bájos jelenetekben gazdag órát. Valóban nem tudtam, mit csodáljak inkább, az ügyes, eredményes tanítást, vagy még inkább azt a kedves, természetes, barátságos viszonyt, amely a növendékeket kedves tanítónőjükkel olyan benső szellemi kapcsolatba hozta. A gyermekek a mi felfogásunk szerint talán túlélénkek voltak, de látszott, hogy ez az élénkség nem fegyelmezetlenségből eredt, hanem az őszinte gyermeki lélek elfogulatlanságából, midőn — távol a pusztán külső tekintély szörnyű nyomásától — minden félelem, szorongás, aggodalom nélkül, a legnagyobb közvetlenséggel fejezhették ki a tárgyra vonatkozó gondolataikat. Szinte még most is magam előtt látom a levegőben himbálózó kezecskéket, azt a felelni akarást és a nagy örömet, mikor a fölhivott növendékek szóhoz juthattak és egyszersmind dicsérethez is, mert alig akadt egy is közülök, akit ez a nagy szellemi tornajáték ki ne hozott volna flegmájából. Ismétlem, hogy a túlélénk gyermekek éppen nem tettek fegyelmezetlen benyomást és hogy az iskolai regulát a hét éves csöppségek is milyen szentnek tartják, annak szintén tanuja voltam. Már javában folyt az előadás, mikor belépett egy elkésett leányka és megállott a katedra előtt; be sem várta a korholást, hanem érezve bűnének nagy súlyát, fájdalmas zokogásban tört ki. A jó Klára néni persze igyekezett a felzaklatott kis szívet megnyugtatni, hanem azért a kis leány magatartásából azt lehetett következtetni, hogy ezt a kellemetlen incidenst, mely nem illik a szigorúan pontos német leánykához, sohasem fogja elfelejteni.

Az előadás végeztével hálás köszönetemet fejeztem ki a tanárnő előtt, aki szintén élénken érdeklődött a mi iskolaügyeink iránt. Sokáig nem beszélgethettünk, mert a gyermekek elfoglal-

ták idejét, de én megigértem, hogy ha hazakerülök, majd küldök számára egy illusztrált értesítőt a mi iskolánkról, az Amizoni Országos Magyar Nőnevelő Intézetről. Megigértem és sajnos nem tarthattam meg igéretemet, mert tudvalevő, hogy a háború kitörése után a postai közlekedés, különösen pedig a nyomtatványok expediálása igen sok nehézségbe ütközött.

Most pedig, mikor még mindig a világháború eseményei foglalkoztatják az emberek lelkét, nem tartom lehetetlennek, hogy jelen közleményem tárgya, a greifswaldi Lyceum és általában a német iskolák beosztása a közel jövőben szintén meg fogják érezni a világháború nagy átalakító hatását és nincs kizárva, hogy az új Németország a világháború eseményei folytán az oktatás- és nevelésügyet is revizió alá fogja venni. Ezt sejteti a háború tartama alatt Németországban megjelent számos röpirat, mely a nevelés- és művelődésre vonatkozólag egységesebb rendszert, újabb szervezést, szóval reformokat sürget.

Budapest. *Buday Jolán.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Magyarország közoktatásügye az 1913. évben. «A m. kir. kormány 1913. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv» különlenyomataként jelent meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter jelentése. A jelentés 83 oldalon számol be az év folyamán kifejtett működésről s az adatokat 77 oldalon statisztikai táblázatokban foglalja össze. Mi a jelentésnek a magyar nőnevelést közelebbről érdeklő adatait ismertetjük.

Tisztán *leány elemi népiskola* volt 741 (köztük 445 felekezeti). Közös fiú- és leányiskola 15,404 volt (köztük 11,005 felekezeti). Tehát az elemi iskolák 70%-a a felekezetek kezében van. Az állami iskolák arányszáma nagyon kevéssel javult. Érdekes, hogy 41,000-rel több fiú járt elemi iskolába, mint leány.

A *polgári leányiskolák* száma nyolccal szaporodott, e tanévben 312 működött. A tanulók száma 3·6%-kal szaporodott. Az eredmény jó. A jelentés összehasonlítja a fiú- és leányiskolák eredményét s konstatálja, hogy «a leányiskolák kedvezőbb eredménye szembeszökő». Pl. a kitünő és jeles osztályzatok arányszáma a leányoknál 31—48%, a fiúknál 14—28%. A IV. osztályt 10,717 leány végezte el. Érdekes ezeknek a pályaválasztásáról szóló kimutatás: felénél több tovább tanul, egyharmada otthon marad szülei háztartásában. A részletes számadatok: gimnáziumba megy 304, felsőbb leányiskolába 288, kereskedelmibe 3103, képzőbe 1229, otthon marad 3935.

A *kereskedelmi szaktanfolyamok* iránt az érdeklődés folyton fokozódik. A növendékek száma egy év alatt 17·7%-kal növekedett, a tanfolyamok is szaporodtak tizeneggyel, így e tanévben 58 volt működésben, ezek közül 15 Budapesten.

A *tanítónőképzők* száma: 8 óvónőképző (6 felekezeti), 35 elemi iskolai tanítónőképző (27 felekezeti), 7 polgári iskolai tanítónőképző (6 felekezeti).

A *felsőbb leányiskolák* száma 35. Ezekben a tanulók száma alig változott. Az I—IV. osztályok a legnépesebbek. A IV. osztályt végzettek 35·8%-a más iskolában folytatja tanulmányait, ezért az V—VI. osztályban kevés tanuló van. Az alsó osztályokban különösen a fővárosi iskolákban a túlzsúfoltság nem akar szünni. A VI. osztály fölé szervezett továbbképző már csak Pozsonyban és Budapesten van egy évfolyamban főzőtanfolyammal. A továbbképző háztartási tanfolyamok «több-kevesebb» érdeklődés mellett 7 iskolában állnak fenn. A jelentés e része igazolja, hogy a továbbképzők mai szervezete nem megfelelő. Ezen változtatni kell, továbbképzőre szükség van — amint a tapasztalat is mutatja — sokan mennek külföldi magánintézetekbe.

A *gimnáziumok* felé a leányok «tódulása» még mindig növekvőben van. Az érettségit 47·2%-kal több leány tette le, mint 1912-ben. Újabban megint négy város kér leánygimnáziumot (Besztercebánya, Győr, Kassa, Pozsony). A jelentés itt is kiemeli, hogy az érettségin a leányok jobb eredményt értek el, mint a fiúk.

Az *egyetemre* járó nők száma 18 év alatt 14-ről 475-re emelkedett, különösen nagy a növekedés az utolsó három évben (240-ről 475 re).

A leányoknak a különböző iskolák felé való törekvését összefoglalva: Az elemi és polgári iskolák fejlődése normális, a felsőbb leányiskolák stagnálnak, erős fejlődés mutatkozik a kereskedelmi szaktanfolyamoknál és felső kereskedelmi iskoláknál, a képző felé még mindig sokan fordulnak, de különösen rohamosan, szinte aggasztóan növekedik a gimnáziumi tanuló és egyetemi hallgató leányok száma. A kereskedelmi iskolák fejlődése érthető, mert a fejlődő kereskedelmi téren még nagyon sok nő keresheti meg kenyerét. Sajnos azonban, hogy a tanítónőképzők túltermelése s a nőknek az egyetemre való tódulása a női szellemi proletariatust nagyon hamar megteremti.

A leányiskolák tanulóinak összesítése:

Elemi népiskolák:	állami	287,014	tanuló
	felekezeti	787,029	«
	egyéb	10,311	«
	Összesen	1.217,359	tanuló
Polgári iskolák:	89 állami	16,914	tanuló
	64 községi	18,009	«
	118 felekezeti	19,412	«
	41 magán és társulati	2,812	«
	Összesen	57,147	tanuló
35 felsőbb leányiskola		6552	tanuló
— Gimnázium		1022	rendes tanuló
		703	magántanuló
— Reáliskola		31	«
58 kereskedelmi szaktanf.		3010	tanuló
7 felsőkereskedelmi iskola		680	«
9 óvónőképző		312	rendes tanuló
		253	magántanuló
35 elemi / 7 polgári / tanítónőképző		4530	rendes tanuló
		680	magántanuló
2 egyetem		475	hallgató.

*

Gimnáziumi érettségit tett	226 nő
Reáliskolai érettségit tett	3 «
Óvónői oklevelet szerzett	328 «
Elemi iskolai tanítónői okl. szerzett	1078 «
Polgári iskolai tanítónői okl. szerzett	150 «

*

Tanítással foglalkozó nők statisztikai adatai.

Elemi iskolában tanít	10,566	nő, köztük	907	apáca
Polgári « «	1,983	« «	428	«
Felső nép-, inas-, gazd. isk. tanít	124	« «	3	«
Felső kereskedelmi iskolában tanít	19	« «	—	«
Óvónőképzőben tanít	14	« «	7	«
Felsőbb leányiskolában tanít	347	« «	47	«
Gimnáziumban tanít	19	« «	—	«
Tanítónőképzőben tanít	233	« «	148	«
Összesen	13.305	nő, köztük	1534	apáca

V.

*

A Budapest-székesfővárosi iskolák évkönyve. A székesfőváros tanácsának közoktatási ügyosztálya 59 ív terjedelmű, hatalmas kötetben számol be a községi iskolák 1914—1915. évi működéséről. Az évkönyv bevezetésében dr. Déri Ferenc tanácsnok nagy vonásokban vázolja az iskolai év történetét, rámutat a rendkívüli helyzet következtében felmerült nehézségekre. Az iskolaépületek közül augusztus—szeptemberben 120, később 67, januárban még 58 volt katonai célokra lefoglalva, ezért a tanítást csak októberben kezdhették meg. A férfi tanerőknek kb. a fele (620) vonult be katonai szolgálatra. A helyiség- és tanárhiányon osztályösszevonással, óraredukálással, ill. 40 perces tanórák alkalmazásával igyekeztek segíteni. Az összevonások következtében 414-gyel apadt az osztályok száma, természetesen ezzel népesebbek lettek az osztályok. A népesebb osztályok, a bevonultak helyettesítése jó részben a megmaradt tanerők munkáját növelte, mert új tanerőt csak keveset (159) alkalmazott a főváros. Hálával emeli ki a jelentés a tanítószemélyzet önzetlen, buzgó munkáját, őszintén elismeri, hogy «a székesfőváros tanítósága gigászi munkát végzett».

A községi iskolák tanulóinak száma 110,829 volt, 5245-tel kevesebb, mint a megelőző évben. A tanulók sok önmegtagadást, lemondást és jótékonyságot tanultak ebben az évben. Egymáshoz jobb szívvel voltak. A tanulók segítése a rossz gazdasági viszonyok miatt a szokottnál nagyobb mértékű volt. Több tandíjmentes volt (a polg. fiúiskolákban 62·7%, a leányiskolákban 66·1% volt egész tandíjmentes !), a napközi otthonokban többen kaptak ellátást, téli ruhát több tanuló kapott, mint más évben, a könyvtárdíjat szegény tanulóknak tankönyvekkel való ellátására használták fel. A sok jótékonyságnak az a rossz következménye lett, hogy egyes — elég kedvező anyagi helyzetű — szülők követelően, fenyegetőzve léptek fel, meg nem érdemelt kedvezményeket akartak kicsikarni. Több helyen a fiútanulókon meglátszott, hogy nélkülözik az apai kéz szigorát. Egyes helyeken az igazolatlan órák szaporodtak, mert a szülők pénzkeresésre kényszerítették a gyerekeket.

A tanerők is, a tanulók is kivették részüket a hadsegítő és társadalmi munkákból. De jó lenne, ha minél szélesebb körben ismernék e jelentést, hogy látnák, micsoda hatalmas munkát végzett a főváros tanítósága e háborús évben ! Mindjárt a mozgósításkor 300 tanár

jelentkezett önkéntesen közigazgatási tisztviselők helyettesítésére, 250 tanerő — legnagyobbrészt tanítónő — fáradhatatlan szegénygyám volt, 120 tanítónő a népkonyhákban, kórházi konyhákban segédkezett, ellenőrködött, 150 tanítónő — nagy része az egész iskolai év folyamán is — a tanítás mellett önkéntes ápolónő volt. Az összes tanítónők katonaruhát varrtak, kötöttek. De nemcsak maguk dolgoztak, hanem szervezték a tanulók, a társadalom munkáját is. Danielné Lamács Lujza polgári iskolai tanítónő szervezte és vezette a «Székesfővárosi leányiskolák vöröskereszt bizottságá»-t, ez a bizottság létesítette a legnagyobb iskolai műhelyt. Ilyen buzgalom mellett érthető, hogy a fővárosi leányiskolák 97,121 hadimunkát készítettek a katonák részére. Az iskolai műhelyeknek nagy szociális jelentősége van, mert pl. az Erdélyi-utcai iskolai műhely állandóan 200 nőt foglalkoztatott, akiket ez úton átlag 1900 K heti keresethez juttatott. Nagyon megérdemlik ezek az önfeláldozó, buzgó kollegák, hogy az évkönyv neveiket megörökíti.

Gyűjtöttek a tanulók pénzt, karácsonyi ajándékot (6000 karácsonyi csomagot küldtek el), fémeket stb.

Az évkönyv a 620 hadbavonult tanerő személyi adatait közli. Fájdalommal olvassuk, hogy a bevonultak közül az év végéig 7 elesett, 17 eltünt, 69 megsebesült, 27 hadifogságba került, örömmel látjuk, hogy 11 kitüntetést kapott.

Az évkönyv nagyon sok adatot gyűjtött össze arra vonatkozólag, hogy a háború a gyermeklélekben milyen benyomásokat, változásokat idézett elő.

Az egyes iskolafajok működésére vonatkozó adatokból kiemeljük a következőket.

E tanévben is 89 *kisdedóvó* foglalkozott 9439 tanulóval (4516 leány). A tanulók szaporodása s a helyiséghiány következtében az egyes csoportokba 65—77 kisded jutott. Befogadták az összes jelentkezőket, még az egész apró gyerekeket is, kiknek kedvéért három óvódát bölcsődévé alakítottak át.

A községi *elemi népiskolák* száma is változatlan (122). A tanulók létszáma 56,085 (köztük 26,525 leány). A tanulók száma kb. ezerrel csökkent, de azért az összevonások miatt az osztályok népessége emelkedett. A legtöbb iskolában félnapos tanítás volt óraredukálással. A leányok itt is jobb eredményt értek el, több a kitünő és jeles osztályzatú s kevesebben buktak meg. Az elemi iskolákban 1542 tanító működött, ezek között 1070 nő.

A 19 *polgári fiúiskolá*nak 8390 tanulója volt, 145-tel kevesebb, mint az előző évben. Ezekben az iskolákban 8 tanítónő helyettesített hadbavonult férfitanárt.

A *polgári leányiskolák* száma egy új iskola megnyitásával 23-ra emelkedett. Ezekben 11,102 tanulót 441 tanerő tanított, köztük 426 nő. Ez évben 30 új tanerőt alkalmaztak. Érdekes a tanerők képesítésére vonatkozó kimutatás. Folyton szaporodnak a középiskolára képesítettek, az arányszámuk már 20%.

A két községi *felsőbb leányiskola* és a *leánygimnázium* tanulóinak száma majdnem változatlan (1100).

Részletesen beszámol az évkönyv a női felső kereskedelmi iskola,

a 16 kereskedelmi szaktanfolyam, az 5 női ipariskola, a 21 iparostanonc leányiskola, a 44 háztartási, gazdasági és ipari ismétlő népiskola működéséről. Ezeknek részletesebb ismertetését fölöslegesnek tartom. De meg kell emlékeznünk a főváros újabb tanügyi intézményeiről. Ilyen pl. a *kerti iskola*, mely már négy év óta működik. Ennek a jelentése kiemeli az intézmény gyors fejlődését, a közönség nagy érdeklődését. Ebben a tanévben az év nagyobb részét a szabadban tudták tölteni, mert az idő kitünő volt. Az iskolában elért eredménnyel úgy a vezetőség, mint a látogató szakemberek nagyon meg voltak elégedve.

A főváros a Zúglóban hároméves *női kertészeti gazdasági és háztartási tanfolyamot* létesített, melynek 20 rendes és 3 rendkívüli növendéke volt. Kár, hogy az ilyen kisérleti iskolák működését, az elért eredményeket, a növendékeknek az életben való érvényesülését nem látjuk sehol. Nem lehet tudni, hogy a tantervet milyen alapon állították össze, az iskola milyen képesítést ad.

Az évkönyv különösen nagy részletességgel foglalkozik a polgári leányiskola fölé szervezett «*Továbbképző szabad iskolá*»-val. Ez is kisérleti iskola. Tény az, hogy kenyérkereső pályára, szakiskolába nem járó fiatal leányok részére a polgári, ill. felsőbb leányiskola elvégzése után valami iskolára szükség van. Sok szülő nem akarja otthon tartani foglalkozás nélkül az iskolából kikerülő 14—16 éves leányt. Ilyen továbbképzőkkel, háztartási tanfolyamokkal kisérletezik az állam is, a főváros is. A fővárosnak ez az új szabad iskolája a legnagyobb szabású ilyen kisérlet. Az eddigi továbbképzők nem feleltek meg, lassankint elsorvadnak. Azt hiszem, a továbbképzés kérdését ez az új iskola sem oldotta meg. Célja az általános műveltséget fejleszteni, a leányokat női hivatásukra előkészíteni, ezenkívül szaktanfolyamok tartásával bizonyos szakismereteket nyujtani. A továbbképzőbe 118 tanuló iratkozott be. A tanfolyamok közül leglátogatottabb a kereskedelmi tanfolyam volt (55 tanuló). Ez az iskola is a kerti iskolával együtt működött.

A *Pedagógiai szeminárium* épülete katonai célokra volt lefoglalva, ezért a rendes előadások, tanfolyamok, kurzusok e tanévben szüneteltek, csak a pedagógiai laboratórium működött, főleg adatgyűjtéssel foglalkozott.

A magyar társadalom nagy hálára van kötelezve a fővárossal szemben, mert a tanügy terén kötelességénél jóval többet tesz, egy másután épiti szinte pazar bőkezűséggel a fényes berendezésű iskolákat nemcsak a középosztály részére, hanem az iparos osztály műveltségének, szaktudásának emelésére is. *V.*

*

Papucsgyár Szentesen. Azt mondja egy jó magyar közmondás, hogy «nincsen olyan rossz, amiben egy parányi jó is ne lenne». Ha találó ez a közmondás egyes kis apró, hétköznapi dolgainkra, milyen nagyon jellemző erre a mi háborúnkra.

Igazán nem érzek hivatottságot annak felsorolására, mennyit emelkedik hazánk erkölcsi értéke azáltal, hogy a magyarnak módja és alkalma volt — sajnos, nagyon bőven — megmutatni a világ előtt,

minő értelmes, bátor, kitartó, leleményes és lelkesült katona tud lenni, ha hazája érdekei úgy kívánják; majd ezt megmutatja a jövő s feljegyzi a történelem.

Én csak megmaradok a magam családi körében s azokról a jó tulajdonságokról szólok, melyeket a háború iskolánk jelenlegi és volt növendékei körében felszínre juttatott.

Régóta hangsúlyoztatják szülők és pedagógusok, hogy a kötés ma már idejét multa, unalmas, kellemetlen foglalkozás a gyermeknek, s íme a mult ősz megmutatta, hogy a kis leányok tudnak is, akarnak is, sőt szeretnek is kötni. Ezt a tényt fényesen igazolja az, hogy a szentesi áll. polg. leányiskola növendékei 1040 drb hósapkát, 636 pár csuklóvédőt, 320 pár térdmelegítőt, 19 pár harisnyát kötöttek. (Varrtak még 204 drb flanell inget, 215 pár flanell kapcát is.)

A feldolgozott anyag értéke 2180 K, melyet növendékeink úgyszólván fillérenként gyüjtöttek össze.

Az elmult iskolai év első hónapját kizárólag a katonák számára szükséges téli holmik készítésére használtuk; javában folyt már a munka, mely iránt igen melegen érdeklődött vármegyénk főispánja is. Úgyszólva minden héten eljött kir. tanfelügyelő úrral az iskolába; dícsérte, buzdította, lelkesítette az amúgy is igen szorgalmasan dolgozó leánykákat.

Egy napon kir. tanfelügyelőnk egyedül jött látogatóba; csomagot vesz ki a zsebéből, rám néz, s azt mondja: itt van egy pár kórházi papucs, kérem, készítsenek ilyet 150 párt; de úgy, hogy semmi költségbe ne kerüljön. Senki se foghatja rám azt, hogy kishitű volnék, de egy percre megnémultam, mintha elfeledkeztem volna arról, hogy 170 kis leány és magam sem tudom hány nagy leány és asszony (volt tanítványok) azonnal segítségemre lesz, mihelyt ezirányban szólok hozzájuk.

Így történt azután, hogy minden alapszabály nélkül megalakítottuk a papucsgyárat. A gyár munkavezetője Jakó Etelka polg, isk. rendes tanítónő lett, akire ráfogtuk, hogy okvetlen ért a papucsszabás és varrás mesterségéhez; az anyagot a polg. isk. növendékek gyüjtötték össze. S micsoda pompás anyagokat hordtak össze; volt abban viselt függöny, bútorbevonat, téli kabátok, nagyszélű női nemezkalapok, kárpitosoktól, kereskedőktől, elkért bútorszövet minták stb. stb. És hogy a talpakról se feledkezzünk meg: minden boltot sorra jártak a kislányok, elhasznált dobozokat kértek s ilyenformán az anyaggal rendben voltunk. Csakhamar összeállítottam a munkásokul meghívni szándékolt hölgyek névsorát is s növendékeim, — igen megbízható, jó kis postások — vitték a hírt, hogy munka van, jöjjön ki-ki tűvel és gyűszűvel felszerelve dolgozni. S a meghivottak jöttek is kivétel nélkül hozván magukkal a megizent eszközökön kívül még őszinte, igaz lelkesedést a munkához. Azután dologhoz fogtunk; a szabások jó részét már a munkatársak megérkezése előtt elvégeztük s így mindjárt lehetett fércelni, varrni. Minden egyes kemény papírtalpat két szövettalpba foglaltuk be, alulról az erősebb, befelé a puhább szövetet, hogy jó meleg legyen szegény beteg katonának. A papucs fejét is kibéleltük, majd a talphoz fércelve szegővel összefoglalva körültűztük gépen. Milyen örömünk telt benne, mikor egy-

egy pár nemcsak jó melegen volt elkészítve, hanem még a kelméje is jó izléssel volt összeállítva. Egy kis növendékünk elkönyörgött anyuskájától egy kissé molyos bordó plüssfüggönyt, abból 20 pár papucs kitelt; mennyire gyönyörködtünk azokban a pompás plüsspapucsokban.

Október közepén jöttek az iskolánkból alakított vörös kereszt kórházba először sebesültek s hogy a papucsok megnyerték a tetszésüket, az kitetszik abból is, hogy az első csapat gyógyultan visszatérő katona emlékül elvitte a papucsot is! (A későbbiekre jobban vigyáztak az ápolók!)

Jött tehát az újabb üzenet: ismét kérünk 100 pár papucsot! Majd a használat ette meg az amúgy sem túlnagy tartósságra készített lábbelit s még két ízben szállított a kórház számára 50—50 pár papucsot a gyár.

Most jelenleg szünetel a munka; de melyik gyár dolgozik most a rendes méretekben?

De mi vállaljuk a munkát a jövőben is, mihelyt a körülmények úgy kívánják.

Vajjon ha a világháború eseményei nem követelik, kiderült volna-e valaha, hogy úri nők a papucsgyártáshoz értenek?!

Pap Lajosné,
polg. isk. igazgató.

*

Az állami Erzsébet-Nőiskola munkája a szokott időben megkezdődött. A képző növendékeinek száma alig változott, szakcsoportonkint és évfolyamonkint — mint máskor — most is átlag 30—30 növendék vétetett fel. A felsőbb leányiskola növendékeinek száma az I. osztályban 33, a II. osztályban 26, a III. osztályban 30, a IV. osztályban 27, az V. osztályban 38, a VI. osztályban 24, vagyis összesen 178, tehát hattal több, mint a mult évben.

Az Apponyi-Kollégiumba felvétetett 7 első- és 4 másodéves tanárjelölt.

A növendékek szeptember 6—7-én jöttek be az intézetbe, 8-án volt a Veni sancte. Szeptember 9-én összegyültünk a tanév ünnepélyes megnyitására. Együtt vannak a növendékek, de nem a régi, vidám, gondtalan leánysereg, nem, ott van mindegyik arcán, szemében a háborús idő bizonytalansága. Fogy az intézeti kék ruha, szaporodik a szomorú fekete ruha... Berta Ilona igazgató beszéde után — melyet egész terjedelemben közlünk — megkezdődött a rendes tanítás. A jelen zivataraitól elvonulva, csendben dolgozunk, s előkészítjük a jövőt...

Gondolataink visszatérnek a multba is azokhoz, akik tavaly meg azelőtt itt voltak. Hol vannak, mit csinálnak? Nem jár jobb idő fölöttük sem. Kevés az állás. A mult évi állami megbízottak, helyettesek közül sokan nem kaptak új helyettesítést. A jövő kilátások sem biztatók, 1—2 éven belül kevés tanítónő juthat állami kinevezéshez. Akik álláshoz jutottak, azok vagy községi, vagy felekezeti, vagy magániskolához kerültek, vagy nevelőnői állást vállaltak.

Az 1914-ben végzettek közül tudomásunk szerint a következők vannak állásban:

Bartha Margit tanítónő a magy. gazdasszonyok cinkotai nevelő-intézetében.
Busse Hanna tanítónő a bpesti ref. egyház skót iskolájában.
Hort Margit tanítónő a nagyváradi községi polgári iskolában.
Mezey Hajnalka megb. tanítónő a budafoki áll. polgári fiú-iskolában.
Migály Lenke nevelőnő a II. ker. elemi isk. tanítónőképzőben.
Szerelemhegyi Margit megb. polg. isk. tanítónő a székesfővárosnál.
Zsarnovitzky Emilia nevelőnő Kőbányán.
Berzeviczy Borbála megb. tanítónő a huszti áll. polgári iskolában.
Bölcskévy Margit tanítónő a szászvárosi r. kath. elemi iskolában.
Csekey Ilona tanítónő a nagyszombati községi polgári fiúiskolában.
Csemez Irén tanítónő a magy. gazdasszonyok cinkotai nevelő-intézetében.
Galli Margit tanítónő a békési községi polgári iskolában.
Kerner Ilona tanítónő a zsámbéki r. kath. polgári iskolában.
Kuales Ella megb. tanítónő a palánkai áll. polgári fiúiskolában.
Ligárt Ida tanítónő a pápai ref. nőnevelő-intézet polg. iskolájában.
Münch Izabella megb. polg. isk. tanítónő a székesfővárosnál.
Ötömösi Olga hely. tanítónő a nagyváradi községi polgári iskolában.
Palkovits Ilona nevelőnő Budapesten.
Rucsinszki Ilona tanítónő a modori ev. polgári iskolában.
Schlanger Róza megb. tanítónő az újpesti áll. polgári iskolában.
Szakall Antonia tanítónő a nagyszabosi magán polgári iskolában.
Szűcs Aranka tanítónő a szamosújvári gör. kel. román tanítónő-képzőben.
Zrinyi Delinke tanítónő a marcalii községi polgári iskolában.
Az 1915-ben végzettek közül, tudomásunk szerint, állást kaptak:
Balás Katalin tanítónő a debreceni ref. felsőbb leányiskolában.
Franciscy Margit tanítónő a nagyszombati községi polg. iskolában.
Krausz Adrienne tanítónő a pápai ref. leánynevelő-intézetben.
Kuntz Irén nevelőnő Nagymágocson.
Labancz Ida tanítónő a poprádi községi polgári iskolában.
Muhoray Piroska nevelőnő.
Vietorisz Aranka tanítónő a nyiregyházai községi polgári fiú-iskolában.
Balogh Gabi megb. tanítónő a kézdivásárhelyi áll. polg. iskolában.
Bérczi Ilona helyett. tanítónő a nagyváradi községi polgári iskolában és tornatanítónő a nagyváradi r. kath. elemi isk. tanítónő-képzőben.
Hartberger Erzsébet tanítónő a lugosi magán polgári iskolában.
Jancsó Olga nevelőnő Eberhardon.
Kozma Gabriella tanítónő a budapesti ev. polgári iskolában.
Neumann Ilka megb. tanítónő a székesfővárosnál.
Resch Katalin tanítónő a nagybecskereki magán polgári iskolában.
Réz Klári tanítónő a nagyváradi községi polgári iskolában.
Schichtanz Ilona tanítónő a budapesti «Új iskola»-ban.
Szigethy Piroska nevelőnő Nyitraszegen.
Tarant Margit tanítónő a nagybiccsei községi polgári iskolában.
Az 1915-ben végzett Apponyi-kollegiumi tanárjelöltek közül csakis

Galambos Mária lett megbízott tanár a budapesti VI. ker. áll. elemi isk. tanítónőképzőben.

Tudjuk, hogy a sor nem teljes, azért kérjük volt növendékeinket, tudassák velünk, hogy hol kaptak állást.

Személyi hírek.

Dr. Dálnoki Veress Julianna győri áll. elemi isk. tanítónőképző-intézeti r. tanárt elvette *Holvéd Hugó* alezredes.

Baán Ida okl. polg. iskolai tanítónőt elvette *dr. Udvarhelyi Ubul.*

Kovács Anna nagymihályi polg. iskolai tanítónőt eljegyezte *Nagy Károly.*

Gyászrovat.

Dömök Kornélia polg. isk. tanítónőjelölt hosszas szenvedés után elhúnyt Debreczenben.

Nagy Ilona soproni áll. felsőbb leányiskolai segédtanítónő rövid szenvedés után elhúnyt Szombathelyen.

Sinczky Júlia a kolozsvári áll. elemi isk. tanítónőképző-intézet gyakorló-iskolájának tanítónője önfeláldozó tanítónői működésének 32-ik évében, hosszas szenvedés után elhúnyt.

A szerkesztő postája.

Az új tanév kezdetén melegen üdvözlöm a Nemzeti Nőnevelés olvasóit, kedves kollégáimat. Azt írhatnám, hogy boldog újévet kívánok, mert a mi új esztendőnk most kezdődött, a tanév megnyitása napján. A második háborús esztendőt kezdjük, bizony ránk fér, hogy mindnyájunknak boldogabb, jobb tanévet kívánjunk, melyben több az öröm, kevesebb a bánat, kevesebb a gyász, amelyben visszatér hozzánk a nyugalom, a megelégedés, a béke, a várva-várt, a dicsőséges béke, amit úgy fogunk szeretni, becsülni, mint a nagy beteg a visszanyert egészségét. Isten áldása legyen munkánkon, hogy a magyar ifjúság lelkében a polgári erényeket olyan nagyra neveljük, amilyen nagyok a magyar katonai erények...

Kérjük lapunk barátait, hogy támogassanak ezentúl is. Terjesszék folyóiratunkat ismerőseik között, különösen a tanítónők között. Erős, hatalmas csak akkor lehet e lap, ha minden magyar tanítónő nevében beszélhet. Szavának súlya minden egyes új előfizetével nagyobbá lesz.

A Nemzeti Nőnevelés júniusi füzetében arra kértem az Erzsébet Nőiskola polgári képzőjét végzett növendékeit, hogy szíveskedjenek beküldeni életrajzi adataikat, eddigi pedagógiai működésük pontos feltüntetésével. Még a mai háborús időben is, amikor az ember figyelme első sorban a harcterek felé van irányítva, még most is remélni mertem, hogy nagyobb számú adatot kapok. Sajnosan tapasztaltam, hogy nagyon kevesen indultak meg az első kérésre. Hálásan köszönöm azok szívességét, akik adataikat beküldték, de egyúttal tisztelettel kérem a nagy többséget, szíveskedjenek akár csak egy levelező-lapon is beküldeni a szükséges adatokat.

Dr. Vásony Lajos.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Német.

Háborúban termett szoros szövetségünk újféle kapcsolatot hoz létre a békés munka körében is. Nemcsak tanulunk a némettől, hanem százszorosan érezzük a nagy szeretetet, a sok közös érdeket.

Ezért, meg sok más reform miatt lelkesedéssel fogunk bele, hogy folyóiratunkban több német lapot ismertessünk. Kérjük hozzá Isten áldását és a nőnevelő-világ buzgó érdeklődését!

Elsősorban hűek maradunk a *Frauenbildung*hoz. Legfőbb thémája — *a női pályaválasztás* — éppen aktuális. Négyen foglalkoztak vele a német tanítónők országos egyesületének hadi közgyűlésén. (Júniusi szám.) A pályaválasztásnak a megoldása mai napság nagy jog, fontos kötelesség!

Josephine Lévy-Rathenau abból a főgondolatból indul ki, hogy még nincs megállapodott tradició; hogy minden iskolának meg kell szerettetnie az elvet, a választás szükségét. Azután sürgeti, hogy közköltségen tanácsadó- és közvetítő-irodákat szervezzenek olyan vezetőkkel, kiknek ez a főfoglalkozásuk; kik asszonyokat, idősebb nőket is útba tudnak igazítani; kik folyton összeköttetésben vannak úgy a pedagógiával, mint a gyakorlati élettel.

Franziska Ohnesorge utal rá, hogy a pályaválasztás már a népiskolában szóbakerülhet a megfelelő tantárgyak keretében; sokoldalú megvilágítást kíván és a speciális egyéni kérdéseket sem engedi elhanyagolni.

Johanna Gottschalk a magasabb intézetekkel foglalkozik. Persze ő tágabb és nagyobbszabású feladattal áll szemben már csak a társadalmi kör miatt is. Hozzá még megnyerni a szülőket, a fiatalságot: itt ez többet jelent! És megérttetni, hogy a háziasszonyi, a családanyai tisztség szintén hivatás, vagy legalább is az lehet! Hogy a nőiskola akkor felel meg nevének, ha a női hivatásnak és ezzel együtt a szociális ismereteknek a szakiskolája!

Elisabeth Haase legnehezebbnek tartja a dolgot kisvárosokban. «Szükséges pályát választani?» — ez nekik teljesen új valami. «Rendszeres tanítás lányoknál?» — egészen kivételes dolog. — Szerinte először a kellő iskolaberendezésről kell gondoskodni, és ez könnyen meg is oldható, Mindjárt a háztartási szemináriumok nemcsak a középosztály asszonyainak válnának javára, hanem emelnék az általános népjólétet és képeznének háztartási tanítónőket az elemi iskolák részére. Sok helyen haszna volna p. o. kereskedelmi iskolának vagy

szociális tanfolyamnak. Temérdek jót tehetne mindenütt egy-egy mester, ha kurzust tartana szabásból-varrásból, pipere-munkából, kertészetből stb.

*

Némileg összefügg a pályaválasztással *a női közszolgálat*, vagyis az, ami a férfiaknál a katonai kötelezettség. Ketten is közlik ehhez elmélkedésük vázlatát. — *Helene Lange* belátja, hogy az ilyen terv mélyen belemarkol a női életbe és az államtól is hatalmas szervezést kíván. A túlságos siettetés csak ártana. Távol áll tőle egy csapással végezni; csak a készülődést viszi előbbre. Mindenkinél tizenhét-tizennyolc év körül óhajtja a kiképzést. Az elemi iskolai növendékek számára ingyenesnek gondolja a tanítást háztartási irányban és súlyt vet a népi gazdálkodás fontosságának kellő méltatására. — A felsőbb osztályok tanulóinál ezt már elvégzettnek tekinti, bizonyítványt óhajt róla és a jóléti intézményekbe akar bevezetni, megfelelő tandíj mellett. Az a felfogása, hogy a nők közszolgálata állandó jellegű: békében is majdnem olyan, mint háborúban. Tiszteletbeli állások elfogadását általában kötelezővé tenné, csak ott ismerne kivételt, ahol nagy a család, meg ahol a férjes-nő kenyeret is keres. — Prof. *dr. Zimmer* még bővebben tanulmányozza ugyanazt a kérdést. Felmenti a főhercegi családok leányait, az anyákat, meg a közösség javáért dolgozó nőket. Haladási fok szerint különválasztja a békeszolgálatot a háborústól, és ami a fő, azt kívánja, hogy a kiképzés teljesen idegen környezetben történjék. Tárgyal szolgálati helyek, szolgálati otthonok felállításáról, olyanokról, ahol a tagok maguk viselik a költségeket; ilyen intézményeket magánosok is alapíthatnak, de csak akkor hozhatják működésbe, ha a hivatalos országos apparátus felülvizsgálta és elfogadta. A békeszolgálatot 16 hétig ingyenesnek tervezi, a háborúsat elejétől végig fizetettnek kontemplálja. — Mindkét indítványozó előtérbe helyezi az egészséget, a fizikai erőgyűjtést meg a jó közszellem ápolását.

*

A pedagógiai eszméknek szép csoportosítása, hogy mindezt *Ernst Keller*nek az értekezése előzi meg. Ő ismerteti Sallwürknek a könyvét *az akarat iskolájáról*. Boldog, hogy olyanról gondolkozhat, ki erre a címre alapítja az egész iskolai és házi nevelést. Tanulságul hívja az olasz népet, melyből hiányzott minden ellenállás, mely engedett a csábításnak s teljesen lesiklott, a biztos ismeret, a nyugodt ítélet talajáról és sehogyan sem viselkedett rendezett állam módjára. Viszont Németország áll törhetetlen, szilárd jellemmel, példát adva a jövő fejlődésre; példát adva önmagának, de egyszersmind az egész világnak!

*

A pedagógiai irodalom külön rovata is nagyon bőséges és hasonló szellemű. Talán hangadónak mondhatnók: «Methodenbuch für Väter und Mütter der Familien und Völker» — Basedowtól. Azután Hoffmann: «Die Erziehung der Jugend in den Entwicklungsjahren.» Gyakori jelszavak: önképzés; a tehetségek belső fejlődése a lélek

mélyéből kifelé; az egész ember egységes harmóniája; a szemlélet mellé fegyelmezett gondolkodás, mely megáll a külső meglepetések zavaró khaoszában; nagy objektivitás, hogy a mai időket történeti szemmel nézhessük!

Régebbi pedagógiai iratok gondos átválogatása, hogy érdeklődést keltsenek, hogy használjanak! Neveléstani munkákban is behizelgő technikai kiállítás! A szerző közvetlen szava, minél kevesebb interpretációval! Állandó, tartós behatás! A fiatal lélek érvényesítése művészetben, természetben, történelemben!

*

Új női munkakörök. A továbbiakban kedvező híreket olvashatunk a tanítónők fiúiskolai alkalmazásáról, de még ennél is több dicséret hangzik el egyes tankerületek «iskolanővér»-eiről. Az iskolanővér ugyanis jóságos és hatalmas segítőtársa az iskolaorvosnak: a nép egészségét, munkaerejét nagyban fokozza; ugyancsak emeli a közszolgálatra képes egyének számát; figyel rá az iskolákban és az otthonokban, hogy betartják-e a jó tanácsokat. Végül kiemelhetjük még, hogy a vidéki háztartási iskolák egytől-egyig zsúfolásig megtelnek, s hogy akik idejárnak, azok örömmel vállalkoznak nemcsak háziasszonyi szerepre, hanem arra is, hogy mint a háziasszony jobbkeze, hozzájáruljanak a család hivatásának méltó betöltéséhez.

*

A július—augusztusi füzetben hasonlóak a tárgyak, csak éppen a megfontolás későbbi stádiumában mutatkoznak.

A felső leányiskolák nagy *egyesülete* külön bizottságot szervez, hogy a női szolgálati évet alaposan, részletesen megvitassák. Az egyetemes munkakörben pedig mellőznek mindent; egyedül és kizárólag a lyceumra, vagyis a felsőbb leányiskolára szorítkoznak, ebbe akarják belevinni a háborús tapasztalatok sok különböző tanulságát; itt akarnak komolyságra, önállóságra nevelni; itt akarják megszerettetni a közös érdekek önzetlen szolgálatát.

Harry Schumann feleleveníti Theodor Hippel *von Gottlieb* alakját. Gottlieb már a XVIII. században hirdetett olyan eszméket a nők felszabadítása köréből, melyek még ma sem váltak valóra. Miért maradtak ilyen elszigetelten? — a reformátori hang nem volt elég erős, a közvéleményt nem tették elég fogékonnyá.

Dr. Arthur Köhler vizsgálja a német *családneveket* tanítási szempontból; sorra veszi ezeknek a szavaknak a képzését, jelentését és érdekesen megvilágítja a különböző művelődéstörténeti áramlatokat. Mindezt igen vonzó anyaggá alakítja.

Rendkívül fontos meg aktuális, amit *Elisabeth Gnauck-Kühne* kérdez: «*Miért nem szeretik a németeket?*» Csak társadalmi szempontból keresi a feleleíet és csak azokat veszi tekintetbe, akik jóakaró bírálók. Ezen az alapon arra az eredményre jut, hogy a németeknek külsőségekben hiányos a műveltségük. Keveset adnak ruhára, nagyon zajosak stb. Itt az ideje, hogy megteremtődjék a csinos, megnyerő német divat. Meg itt a legfőbb ideje annak is, hogy a germánok éppen úgy kíméljék a fület és az idegeket, mint más művelt nemzet.

Neveljék bele már a gyerekekbe, hogy nem az az igazán szabad és nem az az igazi úr, aki beszélhet, ahogyan akar, hanem aki tud önmagán uralkodni.

Karl Beykuffer magyarázza azt az *új történeti módszert*, mely a szülőföldből indul ki és a szülőfölddel végzi, mikor nemzeti történelmet tanít. Appellál a szülőföldnél a nagy szemléltető anyagra, az éltető szeretetre stb. Ahol a helyi anyag gyűjtését és feldolgozását eddig elmulasztották, ott pótlást kér, ahol nem talál érintkezést az egyetemes mozgalmakkal, ott egy-egy szomszédos területhez fordul. Közös vázlatos példákat, melyekből élénken kiderül, hogy az ilyen párhuzam magyaráz is, meg az emlékezetet is támogatja; segít rendezni, átlelkesíti a nagyobb adathalmazokat.

Ezután megint szóbakerül ugyanebben a füzetben a «*női szolgálati év*», még pedig most már olyan formában, hogy vezetőcikké válik. Megnyitó ez abból a nevezetes alkalomból, hogy Breslauban egész «Bund» szervezkedett a női kötelezettségre. *Elisabeth Lange* fel akarja rázni a közvéleményt, illetőleg meg akarja indítani az egész közönség gondolkozását. Széleskörű tervet állít össze, amihez minden oldalról érdeklődést és hozzászólást kér. Mindjárt a beosztás is megfontolandó: tizes csoportoktól megy felfelé osztályokba és szövetségekbe, míg az után fenn mindnyájuknak egyesülniök kellene. A tanulási idő elég hosszú: előkészítés hat hónap, ehhez a szolgáló továbbképzés másfél év. A tanítás anyaga és helye nagyjából megfelel annak a felfogásnak, mit már említettünk a Nőnevelésben. Csakhogy most nagyobb arányokról lévén szó, több gondot okoz az elhelyezés, azaz a felszabaduló régi munkaerők új beosztása. Hasonlóképp sok körültekintést kíván az anyagi eszközök beszerzése. Több joggal is várják azonban, hogy végeredményben mindez megtérül részben a csere és az emelkedő munkaképesség folytán, részben meg azért, mert valamilyen módon szívesen adózik majd a társadalom. Hiszen a háborús sebek rendszeres gyógyításáról gondoskodnak, meg olyan tehetségek országos képzéséről, melyek békében is mindig emelik a családi boldogságot, a családi erőt. Hiszi a Bund, hogy lelkes meggondolásai nyomán komoly visszhang támad és hogy rövid idő mulva sikerrel nyujthat be megfelelő törvényjavaslatot, olyat, mely kielégíti a legkülönbözőbb osztályok igényeit.

Auguste Sprengel örömmel jelenti a *tanítónőbiztosító közgyülésen*, hogy mennyire terjed a nem kötelező biztosítás is mindenféle fajtájában. Igyekeznek különbözően könnyíteni azokon, akik nem fizethetik rendesen az évi járulékot; teszik ezt egyszersmindenkorra, de főleg most a háborús esztendőben. Nehogy elveszítsék, amit odaadtak!

A *pedagógiai irodalom*ban figyelemreméltó könyvcímek: Pedagógiai Lexikon, A felsőbb iskolák működése statisztikai megvilágításban, Az új iskola fejlődése stb. Jakob Wychgram tisztelettel adózik azoknak, akik pártatlanok, meg akik a gyerek ízlését tekintetbe veszik és akik a pedagógiai tudományban nemcsak anyagot, nemcsak egyéni nézeteket gyűjtenek, hanem az előbbrevivő gondolatokat is kutatják.

Az *énektanítás* munkái a hanggal foglalkoznak, a hang kiképzésével, a hang épségben tartásával. A gyűjtemények eltérnek a régi

rendtől, lehetőleg a klasszikusokban keresnek olyan szemelvényeket, melyek iskolai énekkaroknak is megfelelnek.

«*A fiatalság köszönete a háború sebesültjeinek*» címen külön központi pénzalapot kezelnek; felszólították a részvételre a birodalom minden iskoláját, megható, hogy hányféleképpen gyűjtenek. Még a kertészeti jövedelmeket is felhasználják!

Bäumer Gertrud a német tanítónők gyűlésén erősen hangoztatta, hogy a millióknak meg kell érezniök a kor történeti szavát, mert ettől függ a nemzeti erő. A tanulók értsék meg a jelent, a nőknek legyen nemzetgazdasági belátásuk!

*

Igy a Frauenbildung. — Fogadjunk még a magunkévá egy másik, kedves kéthetes kis füzetet. Címe: «*Die höheren Mädchenschulen*». Elméjének erejével, szívének melegével ápolja, gondozza a magasabbfokú leányiskolák ügyeit. Reformál, hogy valamikép el ne veszítsünk egyet sem! Nehogy bármelyik dédelgetett alkotás megszűnjön, mikor még ki sem fejthette minden erejét, mikor még fel sem ragyogott a maga teljes szépségében! Gondol a tudományosságra, gondol a nőiességre, sőt párhuzamosan fejleszti a kettőt hol egymás mellett, hol együtt. Meg-megérinti azt a nehéz kérdést is, hogy a család érdeke ne szenvedjen, ha a társadalom nyer, ha az önfentartás útja megnyílik.

A háborút máris komoly elemzésben részesíti. Tizenkettedik füzetében *dr. Hans Lebede* keresi a maradandó emlékeket. Alapos tanulmányt írt *a háborús irodalomról*. Történeti áttekintésben adja, hogy a fegyverzajra régente későn visszhangzott a költészet, de idővel különböző okok úgy hozták magukkal, hogy mindig hamarabb és hamarabb megszólal; a modern életben a termés végtelenül bőséges és rendkívül szubjektiv! De óva int, hogy ez a változás inkább külső. Há nem indulunk meg mindjárt, ha nem engedünk túlérzékennyé válható felindulásunknak, ha keressük a belső értéket, akkor látjuk, hogy az igazi teremtő-erő ma is későn ébred és ma is ritka. Ezért örül, hogy vannak higgadt szemlélők, kik folyton válogatnak, egyre rostálnak és olyan elsőrendű gyüjteménnyel lépnek nemzetük meg a külföld elé, melyből a mozgó Németország legigazibb valója tárul fel.

Ő is idéz egy-egy gyönyörű verset, idéz itt a néplélekből, ott a művészi megnyilatkozásból. A lüktető események kronológiai sorrendjét követi és ezt illusztrálja. Megszólaltatja a női szívet is — talán mindennél szebben, mert az a tizenhat sor, a mit a «Pan»-ból elmond, az olyan, mint a Miatyánk; benne van a mindennapi kenyere a feleségnek — és az asszonynak, ki egészen beleolvad távozó férje emlékébe.

A mesterművek élvezése után rátér az iskolai ünnepre, az iskolai irodalmi tanításra. Hogy hogyan tehetjük azt fenségesebbé ebből a hatalmas erőforrásból?! Legfontosabbnak az ünnepi alkalomhoz illő művek leggondosabb kiválogatását tartja. Hangulatot kell varázsolni! A nagy idők, a csatamezők, a költő hangulatának az elővarázsolását!

Hallhatóvá tenni mindent, mindazt, ami a szavakban, a szavak közt leng!

Hogy hogyan folyhat össze valamely történeti ünnepélyen mult és jelen, hogyan fokozhatja egymás lelkesítő befolyását a felvilágosító próza és a szívhezszóló költészet — arra példát is kapunk.

Életképet szintén közöl; keresi a háborús női feladatok apotheozisát — hanem ilyet többet szeretne.

Kér ünnepélyt a katonáknak is; irodalmat, művészetet, kedves női előadást nekik is, de nekik semmi háborúsat. Nekik: «Ernst ist das Leben — heiter sei die Kunst».

A közbeeső jegyzetek közt közelről érdekelhet bennünket az a felszólalás, mely a német iskolakönyvekben kicsit le akarja fokozni az ellenséges külföld túlságos dicséretét. Mindjárt utána előkelő tanítónők részletesen elmondják, hogy milyen rettenetes sok szenvedésen kellett átmenniök a mult nyáron, mikor nem jöttek mindjárt haza a legelső rossz hírekre.

Különben «a háború könyvei»-nek megvan a maga önálló rovata. Nagy munka jelent már meg: «*A világháború a tanításban*». Összefűzték benne a legkiválóbb szakemberek dolgozatait. Majdnem mind legjobban örülnek annak, hogy a régi nagy idők dokumentumait elevenebbé teszi a mai korszak; elevenebbé teszi anyanyelvben, történelemben, klasszikus irodalomban stb. Foerster három főfeladatot tart szem előtt: 1. érvényesíteni kell a háború ethikai hatását; 2. nem szabad engedni, hogy a fiatal szellem zavaros képet nyerjen a sokféle benyomásról; 3. az iskolának, és elsősorban a leányiskolának, arra kell törekednie, hogy a mi most széthúzza a nemzeteket, abból megint összetartó szálak fonódjanak. A szerkesztőség további tágabbkörű munka után vágyódik. Üres, fehér lapokat tett az egyes fejezetek közé és ezeken hozzászólásokat kér.

Az utolsó közlemény új nőiskoláról hoz hírt. Charlottenburgban fog megnyílni októberben, teljesen függetlenül más intézettől. A városé; saját villájában. Heti 17 óra a meghatározott és a kötelező; a többi szabadon választható. A költségvetés mindkét oldalon 8700 márka, bevétel úgy, mint kiadás. Takarékoskodnak; a gyermekkertet délelőttönként tartják, a főzést minden héten egyszer öt óra hosszat.

*

A tizenharmadik füzet vezető cikke a lyceumról, vagyis *a német felsőbb leányiskoláról* szól. Ugyanis *Oberlehrer Dr. Wülker* örömmel látja, hogy mindig többen kívánják azt az ideális célt, melyet a művelődésnek éppen ez a típusa tűz maga elé. Ezért igyekszik eltávolítani az útból az akadályokat. Korlátozni óhajtja az idegen nyelvek uralmát, emelni a történelmi tanítást. Több óraszámot kér; nem azért, hogy nagyobb anyagot ölelhessen fel, sőt — ezt redukálja, ahol lehet. Hanem, hogy intenzívebb legyen az elmélyedés, hogy jobban dolgozzék a képzelet megjelenítő ereje, az az eleven szemléltetés, mely kiterjed minden fontos meg magasztos részletre.

A hozzánk közel álló új-korban az alaposságra veti a fősúlyt, a nehezen érthető régi időkben elsősorban érthetőségre törekszik. Nincs megelégedve a tanítás szokásos menetével; úgy osztja be az egyes

korok tárgyalását, úgy helyezi el az összefüggő történelmi előadásokat, hogy kerülje a torlódást és a nehézkességet. Nemcsak leírja az eseményeket, hanem például mindenütt kiemeli, hogy a háborúnak mit köszönhet a kultura: mintegy ellensúlyozza azt, ami szomorú!

Utánna történelmi anyag következik; ifjúsági munkákat ismertetnek, olyanokat, melyben minden mondat, minden fogalom a gyermek szókincséhez alkalmazkodik. Az egyikből szemelvényt tesznek közzé; a középkorból választanak nehéz részletet, mert bizonyítják, hogy ez is szívhezszólóan otthonossá válhat.

Nem tartják kicsiségnek, mindjárt a következő megjegyzésben maga a szerkesztő utal rá, hogy az iskola milyen könnyen eshet áldozatul olyan üzleti kizsákmányolásnak, mely jótékonysági ürügy alatt nyerészkedik, mely rosszra használja fel az elérzékenyedett közszellemet.

Az irodalmi beszámoló ismertetés, de használati utasítás és átdolgozási tanács is. Leginkább természettudományi művek kerülnek szóba. A folyoiratok thémái között igen vonzó tárgymegjelölés a «Die Frau» tartalomjegyzékéből: «Das Vermächtnis der Kriegswohlfahrtspflege zur Friedenswohlfahrtspflege».

A lap utolsó közleménye is ilyen körből indul ki. Nagyon látogatott volt a keresztény-szociális női szeminárium Hannoverban. Először elméleti kiképzést nyujt a saját falai közt, azután gyakorlathoz segít abban a sok különböző intézményben, mellyel összeköttetése van; végül megint otthon nevel, délelőtt a theoriának, délután a prakszisnak. Járt ide nem egy olyan növendék, aki már érezte az életben, hogy milyen haszna van az iskolának.

Vannak iskolák, ahol a tanulás mintaszerűbb lehet, mint a tanítás. Ugy látszik, ez ilyen!

Schmidt Mária.

IRODALOM.

Dr. Bárány Gerő: ETHIKAI ELŐADÁSOK. Kiadja Lampel R. könyvkiadóhivatala. Budapest, 1915. Nagy 8-rét 208 l.

Bárány Gerő munkája rövid idő alatt a második ethikai mű a Néptanítók Könyvtárában (az új, XIII. évfolyam 3—4. száma); az első Székely György Morálpedagógiai kérdések c. könyve volt. Bárány nem annyira a gyakorlati (nevelési) vonatkozásokat domborítja ki, hanem az ethika mint külön tudomány problémái felől akar tájékoztatni. A könyvben azok az előadások foglaltatnak, melyeket a szerző 1912-ben a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumban tudományos tanfolyamán mondott el, tanítók számára. Előszavában rokonszenves őszinteséggel maga kijelenti, hogy ezek az előadások «csupán népszerű tudományos előadások akarnak lenni» és így nem birálandók az eredetiség szempontjából. Természetes, hogy feladatának alapjában véve a tájékoztatást kellett tekintenie s feldolgoznia azokat a nevezetesebb ethikákat, amelyeket e probléma közt rendszeresen tárgyalják. Mindamellett Bárány nem referál, hanem maga is rendszeresen foglalkozik a felvetett kérdésekkel és így műve alkalmas arra, hogy akiknek szánta, ezekről nemcsak tájékozást nyerjenek, hanem elmélyedő gondolkodásra is indíttassanak. Ez nem volna lehetséges, ha a szerző véleményét nem láthatnók.

A munka bevezetéséből azt a gondolatot emeljük itt ki, hogy az ethikát a pedagógia előfeltételének mondja: «a pedagógiának csak akkor van értelme, ha tudja, hogy mit akar; azt pedig, hogy *mit kell akarnia*, az ethika mondja meg». Ily módon kapcsolja mondanivalóit hallgatói életpályájához s elismerjük, hogy kötete lapjain sok olyan van, ami az emberi élet ethikai feladatainak felismertetésére és ezáltal a nevelésben való érvényesítésére jó segítség. A bevezetés után a tudomány fogalmáról és a filozófiáról általában szóló fejtegetések következnek, amelyek során főként az ú. n. normativ tudományokra és a gyakorlati filozófiára tér ki, mert ezekhez a fejtegetésekhez fűzheti az ethika fogalmáról, feladatáról és hasznáról szóló mondanivalóit. Az emberi cselekedetekről s azok erkölcsi megítéléséről, az erről való felfogás alakulásáról, az ethikai értékfogalmakról, azok eredetéről és céljáról írt alapvető fejezetek után egyes kérdéseket tárgyal részletesebben, így a kötelesség, erény, erkölcsi javak, a legfőbb jó problémáját az egoizmus és altruizmus annyiszor használt és oly kevéssé tisztán értett nevében levő fogalmakat, az egyéni és társadalmi erkölcstan, az ethika és a kultúra, az ethika és a pedagógia viszonyát. Érdekesen szól az evolució s a jellem kérdéséről.

Az akarat szabadsága és meghatározottsága, a mechanisztikus és teleológikus világfelfogás, végül a pesszimizmus és optimizmus ellenmondása az utolsó fejezetek tárgya. Az ethikai világszemlélet lényegéről elmélkedve műve azzal a gondolattal végződik, hogy mélyére nézve az ethikának, nemcsak az emberi helyes akarás és cselekvés szabályait, hanem a világ és általában a lét legfőbb törvényeit találjuk benne. Az olvasó nem kételkedhetik abban, hogy Bárány Gerő komolyan fogja fel mindazt, amit erkölcsi eszményeiből előadott. Kétségtelenül ezt a komoly felfogást erősíti olvasóiban is. —*r*—

*

Dr. Claparéde Ede: GYERMEKPSZICHOLOGIA ÉS KISERLETI PEDAGÓGIA. Fordította *dr. Weszely Odön*, a budapesti egyetem magántanára. 13 képpel. Kiadja: Lampel R. könyvkiadóvállalata. Budapest, 1915. Nagy 8-rét 255 lap. Ára 2 kor.

A Néptanítók Könyvtára 49—50. füzeteként jelent meg ez a sok tekintetben becses munka, amelynek lefordításával a fordító jó szolgálatot tett pedagógiai irodalmunknak, sőt magának az iskolának is. A szerző nem a pedagógia kézikönyvét akarja ugyan nyújtani, tehát a gyakorlatban közvetlenül felhasználható tanácsok megfogalmazását nem látja céljának, mégis lépten-nyomon találunk ilyen gyakorlati szempontból is értékes nyilatkozatokat. Aki egyenesen ezzel az érdeklődéssel olvassa e művet, nagyon könnyen alkalmazhatja az olvasottakat a maga tapasztalataira s bizonyosan érezni fogja, hogy innen szerzett vagy az olvasás által megerősödött nézetei alapján tanítványait jobban meg tudja ismerni s a nevelés és oktatás munkájának egyes részleteit okosabban végezheti, mint ilyen irányú megfontolások nélkül. Olvasóink figyelmét különösen arra hívjuk fel, hogy a munka egyes pontjain hasznos utalásokat találhatnak a nemek között levő különbségekre, amelyek alapján a leányok nevelésének a fiúkétól való eltérésére, ennek az eltérésnek a mértékére és természetére könnyen következtethetnek. Gyakorlati tekintetben a könyv két fő-fejezete: a 4., a szellemi fejlődésről, és az 5., a szellemi fáradságról szóló nagy részek (a 83—164., és 164—252. lapokon) nyujtanak bőséges anyagot. Tudományos szempontból, a magyar pedagógiai irodalom mai viszonyai között, hasznossá válhatik e mű megjelenése az által, hogy tájékoztatja az olvasót a gyermekpszichológia és kísérleti pedagógiai problemái s némely eredménye felől; a terjedelmes irodalmi útmutatással és előadásának éppen nem bevégzettséget hirdető hangjával pedig további kutató munkára ösztönöz. — A kötet végén a szerző és a fordító műveinek a jegyzéke olvasható. —*n*—

Előfizettek az 1915. évre február 27-től szeptember 30-ig bezárólag.

(*-gal jelöltek az I. félévre, **-gal jelöltek a II. félévre fizettek.)

Albert Anna dr., Szabadka; Szöllösi Adler Erzsébet, Budapest; lovag Ahsbahs Taszilóné, Puszta Fajzat.

Babare Adél, Budapest; Baán Ida, Budapest; Bartha Margit, Marosvásárhely; Bartus Gyuláné, Budapest; Bertalan Vilma, Sátoraljaujhely; Biró Erzsébet, Budapest; Blázy Mariska Veszprém; Brengl Matild, Gyöngyös; Botta Anna, Fogaras; Bokor Mária Ilona, Segesvár: dr. Boleman Géza, Selmeczbánya; Bölcskévy Margit, Zsombolya; Burgerné Krizsó Elza, Budafok; Áll. felső leányiskola, Bánffyhunyad; Áll. elemi leányiskola, Békéscsaba; Gör. kath. polgári leányiskola, Belényes.

Capesius Márta, Nagyszeben; Csizmadia Jolán, Győr.

Dalmát Aranka, Budapest; *Decker Krisztina, Kismagyar; Derszib Edit, Szeged; Dirner Adél, Túrkeve; Draskóczy Virgin, Dés; báró Duka Aladárné, Simontornya.

Erőss Ilona, Budapest; Elek Ella, Budapest; özv. Eichele Károlyné, Budapest; All. polgári iskola, Erzsébetfalva; Áll. tanítónőképző-intézet, Eperjes; Ág. hitv. ev. polg. leányiskola, Eperjes.

Faics Irén, Dombóvár; Fábián Szilárd, Sepsiszentgyörgy; Firman Ella, Gölniczbánya; Fizély Júlia, Ujvidék; Frits M. Leontin, Nagyvárad.

Gally Margit, Békéscsaba; Gergely Tódorné, Budapest; Girtler Mária, Monor; Grittner Erzsébet, Budapest; **Grosz Valeria, Keszthely; Gyuris Márta, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Győr; All. el. tanítónőképző-intézet önképző köre, Győr.

Hampel Ilona, Szatmárnémeti; Hanel Ida, Zsolna; Hatvani Mária, Törökszentmiklós; Havas Alice, Budapest; Hollós Károly, Budapest; Hort Margit, Nagyvárad; Horváth Ferencné, Karcag.

Imreh Juliska, Kézdivásárhely; dr. Incze Béniné, Kolozsvár.

Jankovich Bésán Endréné, Giczhathalom; Juhász Margit, Budapest.

Keleti Jolán, Budapest; Kégl Dezsőné, Csala; Király Aranka, Hosszúfalu; Király Ilona, Nyárádszereda; Kléesné Bognár Etelka, Bielitz; Klobusiczkyné Beck Matild, Pancsova; Komáry Erzsébet, Budapest; Kostyál Ilona, Szabadka; Kóotz Károlyné, Beszterce; Kövy Józsefné, Pozsony; Kremsicz Irma, Győr; Kuhn Aranka, Breznóbánya; **K. Csapó Róza, Szeged (háromnegyedévre); Ág. hitv. ev. polgári leányiskola, Kassa; *Áll. polgári leányiskola, Karánsebes

(illetve I. harmadra); **Gazdasági tanítónőképző-intézet, Kecskemét (illetve II. és III. harmadévre).

Lányiné Sándorfi Margit, Zalatna; *Lupán Rózsika, Alsó-Farkadin.

Makkai Erzsébet, Kolozsvár; Maszny Gizella, Kassa; Márkus Ernesztin, Vácz; Márkly Ferenc, Mártonffy Józsefné, Máramaros-sziget; **Masirevich György, Budapest; Móor Lenke, Budapest; Móor Jolán, Brassó; Módly Matild, Bük; Munk Péterné, Budapest; Áll. elemi iskola, Magyarpécska; Áll. felsőbb leányiskola, Mezőtúr; Áll. polgári iskolák, Mohács.

Nagy Gézáné, Hátszeg; Nagy Vilma, Budapest; Nendtvich Iza, Budapest; *Neumann Ilona, Budapest; Némedy Anna, Kétegyháza; dr. Novák Béláné, Túrkeve; Novotny Ilona, Léva; Áll. polg. leányiskola, Nagybánya; Áll. polg. leányiskola Nagykanizsa: *Róm. kath. elemi leányiskola, Nagykároly (I. és II. harmadévre); *Áll. s. közs. polg. leányiskola, Nyirbátor (I. és II. harmadévre); Róm. kath. polg. leányiskola, Nyitra.

Országos Közoktatásügyi tanács, Budapest; Ötömösi Olga, Nagyvárad.

Papp Gizella, Óbecse; Pápay Karolin, Marcali; Párkányi Szerafin, Keszthely; Prohászka Edit, Nagybánya; *Áll. polg. leányiskola, Pápa (I. és II. harmadévre); Szt. Orsolya-rendi zárda, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Pancsova; *Gör. kel. szerb felső leányiskola, Pancsova (I. és II. harmadévre); Miasszonyunkról nevezett női rend, Pécs; *Szigeti-külvárosi áll. el. népiskola, Pécs (I. és II. harmadévre).

Radák Olga, Budapest; Rajner Ella, Budapest; Relkovic Mita, Budapest; Riecsánszky Matild, Mosócz; dr. Rittinger Imréné, Budapest; Özv. Rosenthálné Reiner Franciska, Budapest; Rubner Károlyné, Budapest; Rubnerné-Perczel Margit.

Sánta Irén, Budapest; Steinitzer Jenny, Arad; Süss Henrikné, Budapest; Szabó Elza, Negyed; Szamota Zsigmondné, Budapest; Szarvassy Margit, Budapest; Sztankovits Teréz, Zombor; Szász Katica, Budapest; Szigethy Piroska, Nyitraszeg; Szilágyi Ilona, Budapest; Szűcs Ilona, Pestujhely; *Áll. el. isk. tanítói könyvtár, Segesvár (I. és II. harmadévre); Polgári iskola, Somorja; **Áll. el. tanítónőképző-intézet, Sepsiszentgyörgy; Áll. polg. leányiskola, Szamosujvár; II. ker. Dugonics-utcai áll. polg. leányiskola, Szeged; Áll. polg. leányiskola, Szilágysomlyó; *Áll. polg. leányiskola, Szolnok (I. és II. harmadévre).

Tanos Teréz, Budapest; Tábori Piroska, Brassó; *Ref. elemi leányiskola, Turkeve (I. és II. harmadévre).

Urman Ilona, Nagyszombat.

Vésseiné-Toldy Blanka, Nagyvárad; Vértessy Edit, Zalaszentgrót; Vidonyi Anna, Győr; Vindisch István, Nagyszombat.

Wagner Kálmánné, Selmecbánya; Weiglné-Lévai Mariska, Ungvár; Weiszberger Antónia, Budapest; Wollmann Elma, Pozsony.

Zala Mária, Pozsony; Zayzonné-Stöger Adél, Sepsiszentgyörgy; Zách Anna, Nagyszombat; Zeller Ilona, Feketebátor; gróf Zichy Margit, Budapest; **Zsigmondi Ilona, Budapest; Áll. elemi iskola II. körzete, Zalaegerszeg; Áll. elemi iskola, Zilah; Áll. polg. leányiskola, Zsolna.

Yull Alfrédné, Budapest.

1914. évre fizettek:

Áll. iskola tantestülete, Csanádpalota; Capesius Márta, Nagyszeben (1910., 1911., 1912., 1913. évekre is); Eröss Ilona, Budapest; Hegedüs Károly, Budapest; dr. Krécsy Béla, Budapest; **Lipthay Olga, Budapest; Linhard Adél, Budapest; özv. Markhót Gusztávné, Szombathely; dr. Novák Béláné, Turkeve; Rubnerné-Perczel Margit, Budapest (1912., 1913. évekre is); Szarvassy Margit, Budapest.

1916. évre előfizettek:

M. kir. állami felsőbb leányiskola, Pozsony; Zrinyi Delinke, Marcali.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratóriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üvegtechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz. megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

KULTURA ÉS TUDOMÁNY

legújabb kötetei:

Eucken Rudolfnak, a ma élő legnagyobb német filozofusnak legnépszerűbb műve, melynek német kiadása rendkivüli kelendőséget ért el) Cime:

Az élet értelme és értéke.

Fordította **SCHÖPFLIN ALADÁR.**

Ára kötve 2 korona.

Lenhossék Mihály dr. egyetemi tanár új könyve összefoglalja az ember szervezetére vonatkozó összes ismereteket, testünk szerveit, azoknak fejlődéséről szóló elméleteket, az embertan összes fontos tanúságait. Cime:

Az ember helye a természetben.

Ára kötve 1 K 60 fill.

GRÓF ANDRÁSSY GYULA MUNKÁI:

A jó béke czéljairól.
Ára 40 fillér.

Kinek bűne a háboru?
Ára 2 korona.

Az 1867-iki kiegyezésről.
Ára 4 korona.

A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai.
Három kötetben. Ára 22 korona.

A számüzött Rákóczi.
Ára 40 fillér.

Zrinyi Miklós a költő.
Ára 40 fillér.

Franklin-Társulat kiadása.

Kapható minden könyvkereskedésben.